

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

*Επιμορφωτικό – υποστηρικτικό υλικό
Πράξη: «Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις δεξιότητες
μέσω εργαστηρίων» (MIS 5092064)*

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ 2014-2020» που συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και
την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο)

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Fr2_ Παραδείγματα εφαρμογής μεθοδολογίας υλοποίησης εργαστηρίου

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΜΨΥΧΩΣΗΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:

Φροντίζω το Περιβάλλον

Οικολογία: Φιλοζωία- Δικαιώματα των ζώων και αειφορία

Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και νου στην Εκπαίδευση για το
Περιβάλλον και την Αειφορία

Δεξιότητες:

Δεξιότητες ζωής
Δεξιότητες του νου

Χριστίνα Νομικού,
Δρ. Εκπαίδευσης για την Αειφορία

Βαθμίδα: Δημοτικό

Περιεχόμενα

Fp2_ Παραδείγματα εφαρμογής μεθοδολογίας υλοποίησης εργαστηρίου	2
1ο Παράδειγμα: Τα προβλήματα των δεσποζόμενων και των αδέσποτων ζώων της γειτονιάς μου..	5
2ο Παράδειγμα: Φώκια monachus: ένα ακόμα απειλούμενο είδος	13
Παράρτημα 1	17
Βιβλιογραφία	21
Παράρτημα 2	23
Πίνακας με ενδεικτικές παραπομπές στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών ανά τάξη και σχολικά εγχειρίδια, σχετικά με το 1ο και το 2ο Παράδειγμα.....	29
Πίνακας με ενδεικτικές παραπομπές στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών ανά τάξη και σχολικά εγχειρίδια -σχετικά με το 2ο Παράδειγμα.....	33
Πίνακας με ενδεικτικά παραδείγματα και παραπομπή σε δοκιμασμένα προγράμματα της Σχολικής Ζωής και Σχολικών Δραστηριοτήτων.....	36
Παράρτημα με περιγραφή ενδεικτικών δράσεων	37

Εισαγωγή

Τα παραδείγματα που ακολουθούν έχουν ως θέμα το πρώτο «Δεσποζόμενα και αδέσποτα ζώα της γειτονιάς» και το δεύτερο «Η φώκια *monachus-monachus*- ένα ακόμα απειλούμενο είδος». Η μεθοδολογία που προτείνεται να εξεταστούν είναι η Επίλυση Προβλήματος ή Μάθηση βάσει Επίλυσης Προβλήματος, αφού όπως έχει αναλυθεί παραπάνω είναι μαθητοκεντρική και θέτει προβλήματα που έχουν σχέση με την πραγματική ζωή και το κοντινό περιβάλλον των παιδιών. Έτσι οικοδομούνται γνώσεις που έχουν νόημα για τα παιδιά και καλλιεργούνται δεξιότητες ζωής και νου που είναι σημαντικές τόσο για τη σχολική τους ζωή, όσο και γενικότερα για τη ζωή τους.

Στο πρώτο παράδειγμα «Δεσποζόμενα και αδέσποτα ζώα της γειτονιάς» οι τεχνικές που θα εφαρμοστούν στο πλαίσιο της Επίλυσης Προβλήματος είναι ο Καταιγισμός Ιδεών, η Μελέτη Πεδίου και η Συνέλευση τάξης που μπορούν να υλοποιηθούν σε τρία εργαστήρια της μιας διδακτικής ώρα το καθένα. Τα εργαστήρια αυτά είναι μέρος των επτά εργαστηρίων που θα υλοποιηθούν στον Θεματικό Άξονα «Φροντίζω το Περιβάλλον» και στην υποθεματική Οικολογία- Φιλοζωία και Δικαιώματα των ζώων.

Στο δεύτερο παράδειγμα «Η φώκια *monachus-monachus*- ένα ακόμα απειλούμενο είδος» θα εφαρμοστεί ένα Παιχνίδι Ρόλων που μπορεί να έχει διάρκεια δύο διδακτικές ώρες και η τεχνική επίσης εντάσσεται στη μεθοδολογία της Επίλυσης Προβλήματος. Τα δύο εργαστήρια στα οποία τα παιδιά θα προετοιμάσουν και θα δραματοποιήσουν το παιχνίδι ρόλων μπορεί να είναι μέρος των επτά εργαστηρίων που θα υλοποιηθούν στον Θεματικό Άξονα «Φροντίζω το Περιβάλλον».

Να σημειωθεί ότι το παράδειγμα έχει σχέση με την προστασία της βιοποικιλότητας και τα απειλούμενα είδη. Τυχαία επιλέχθηκε ως παράδειγμα η φώκια *monachus monachus* ως θαλάσσιο απειλούμενο είδος, ενώ ο/η εκπαιδευτικός με τα παιδιά μπορεί να επιλέξει οποιοδήποτε απειλούμενο είδος ζει στο κοντινό τους περιβάλλον. Για παράδειγμα, μπορεί να είναι η φώκια *monachus monachus* αν ζουν στο Αιγαίο, η χελώνα *caretta caretta* αν ζουν στο Ιόνιο, το δελφίνι που συναντάται σε όλες τις ελληνικές θάλασσες ή απειλούμενα είδη της ηπειρωτικής Ελλάδας ανάλογα την περιοχή που ζουν. Συγκεκριμένα η καφέ αρκούδα αν ζουν στη Μακεδονία, την Ήπειρο και τη Θράκη, ο λύκος που ζει σε διάφορες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, το τσακάλι που ζει στην Αν. Μακεδονία και Θράκη, στην Πελοπόννησο κ.α. το κόκκινο ελάφι που ζει κυρίως στην Πάρνηθα, η βίδρα που συναντάται κυρίως στη Στερεά Ελλάδα στην Κέρκυρα και στην Εύβοια. Δυστυχώς είναι τόσες πολλές οι ανθρώπινες δραστηριότητες που θέτουν σε κίνδυνο το περιβάλλον που όλο και αυξάνεται ο κατάλογος των ζώων που απειλούνται με εξαφάνιση, θέτοντας σε κίνδυνο την ισορροπία των οικοσυστημάτων του πλανήτη. Όταν γνωρίζουμε πως ο άνθρωπος είναι ο κύριος υπεύθυνος για την μείωση των πληθυσμών ορισμένων ζώων τότε σίγουρα πρέπει να αναζητηθούν λύσεις για την προστασία τους.

1ο Παράδειγμα: Τα προβλήματα των δεσποζόμενων και των αδέσποτων ζώων της γειτονιάς μου.

<p>Περίληψη</p>	<p>Το συγκεκριμένο παράδειγμα αφορά ένα τρίωρο εργαστηρίων στη Β' τάξη Δημοτικού, τα οποία θα διεξαχθούν κατά τη διάρκεια εκπόνησης προγράμματος του Θεματικού Άξονα «Φροντίζω το Περιβάλλον», υποενότητα Οικολογία και ειδικότερα Φιλοζωία- Δικαιώματα των ζώων και αειφορία. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα οι μαθητές/τριες την πρώτη διδακτική ώρα, αρχικά με έναν καταγισμό ιδεών διαπιστώνουν ότι οι βασικές ανάγκες των ανθρώπων και των ζώων είναι οι ίδιες. Στη συνέχεια προετοιμάζουν μία Μελέτη Πεδίου η οποία θα πραγματοποιηθεί τη δεύτερη διδακτική ώρα. Στο πεδίο οι μαθητές/τριες παρατηρούν, καταγράφουν σε φύλλο εργασίας και επιστρέφοντας στην τάξη συζητούν την κατάσταση των δεσποζόμενων και αδέσποτων ζώων της γειτονιάς τους. Την τρίτη διδακτική ώρα πραγματοποιείται η συνέλευση τάξης, κατά την οποία οι ομάδες ανακοινώνουν τα δεδομένα που συνέλεξαν στη μελέτη πεδίου, συζητούν και διατυπώνουν προτάσεις για τη βελτίωση της ζωής των ζώων της γειτονιάς. Τέλος προτείνεται η δημιουργία των μικρών βιβλίων, μέσω των οποίων τα παιδιά ενημερώνουν τη σχολική κοινότητα για όσα είδαν και όσα αισθάνθηκαν σχετικά με τα ζώα της γειτονιάς. Κατά την υλοποίηση των δραστηριοτήτων σε τρεις διδακτικές ώρες καλλιεργούνται δεξιότητες ενσυναίσθησης, συνεργασίας, επικοινωνίας.</p>
<p>Τάξη</p>	<p>Β' Δημοτικού</p>
<p>Εκπαιδευτική μέθοδος (προτεινόμενη)</p>	<p>Επίλυση Προβλήματος (Problem based learning)</p>
<p>Διάρκεια</p>	<p>Τρεις διδακτικές ώρες</p>
<p>Διδακτικές τεχνικές</p>	<p>1^η διδακτική ώρα: Καταγισμός ιδεών – Προετοιμασία Μελέτης πεδίου (πρώτη φάση) 2^η διδακτική ώρα: Μελέτη πεδίου (δεύτερη και τρίτη φάση) 3^η διδακτική ώρα: Δημιουργία μικρών βιβλίων</p>
<p>Αναμενόμενα Μαθησιακά αποτελέσματα</p>	<p>Οι μαθητές και οι μαθήτριες:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να συνειδητοποιήσουν ότι οι ανάγκες όλων των ζωντανών πλασμάτων είναι ίδιες. • Να περιγράψουν περιπτώσεις, από το τοπικό περιβάλλον που οι άνθρωποι δεν εφαρμόζουν τις υποχρεώσεις τους απέναντι σε δεσποζόμενα ή αδέσποτα ζώα. • Να προβληματιστούν για το τι θα συμβεί αν το ζώο αυτό δεν καταφέρει να καλύψει τις ανάγκες του. • Να κάνουν προτάσεις για το πώς θα βοηθήσουν ένα ζώο να ζει καλύτερα και με ασφάλεια. • Να εκφράζουν συναισθήματα για τις περιπτώσεις που δεν καλύπτονται οι ανάγκες των ζώων. • Να επιδεικνύουν ενσυναίσθηση προς τα ζώα της γειτονιάς. • Να επικοινωνούν αποτελεσματικά.

	<ul style="list-style-type: none"> • Να συνεργάζονται με στόχο τον σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων.
Δεξιότητες που καλλιεργούνται (κυρίως)	Δεξιότητες ζωής: Κοινωνικές δεξιότητες: ενσυναίσθηση, επικοινωνία, επιχειρηματολογία, συνεργασία Δεξιότητες του νου: Επίλυσης προβλήματος
Απαραίτητα Υλικά	Χαρτί λευκό του μέτρου ή ο πίνακας Λευκά χαρτιά Μαρκαδόροι Φωτογραφική μηχανή προαιρετικά
Διαθεματική προσέγγιση	Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Μαθηματικά, Εικαστικά, Μουσική, Θεατρική Αγωγή
Οδηγίες για τις δραστηριότητες	
1^η και 2^η διδακτική ώρα εφαρμογή Καταιγισμού ιδεών και Μελέτης Πεδίου	<p>Καταιγισμός ιδεών: περιγραφή της διδακτικής τεχνικής</p> <p>Καταιγισμός ιδεών ή ιδεοθύελλα (brainstorming) είναι μία τεχνική που μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο μιας ευρύτερης εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως σε ένα project ή επίλυσης προβλήματος, με σκοπό την ικανοποίηση κάποιων επιμέρους στόχων. Συνήθως, εφαρμόζεται στην αρχή ενός προγράμματος, προκειμένου να διευκολύνει τους εκπαιδευτικούς να διαπιστώσουν τις γνώσεις, τις παρανοήσεις ή τις στάσεις των μαθητών/τριών για ένα συγκεκριμένο θέμα και να οδηγηθούν στην κατάλληλη προσαρμογή των δραστηριοτήτων.</p> <p>Η συμμετοχή στη διαδικασία του καταιγισμού ιδεών καλλιεργεί στα παιδιά τη δημιουργική σκέψη και την ανάπτυξη καινοτομίας, καθώς μέσω αυτής παράγεται ένας μεγάλος αριθμός ιδεών σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η εφαρμογή του καταιγισμού ιδεών μπορεί να στοχεύει στην επίλυση προβλήματος ή στην αποσαφήνιση εννοιών. Κατά την εφαρμογή της τεχνικής επιδιώκεται η αυθόρμητη και ελεύθερη έκφραση των ιδεών των μαθητών/τριών σχετικά με ένα ερώτημα. Πρόκειται για μια συμμετοχική διαδικασία κατά την οποία τα παιδιά εκφράζουν τις σκέψεις τους με μία λέξη ή μία μικρή φράση, μέσα σε χρονικό διάστημα λίγων λεπτών. Οι ιδέες, λέξεις, φράσεις που διατυπώνονται, καταγράφονται χωρίς επεξεργασία και σχόλια. Ακολουθεί η συζήτηση, η αποσαφήνιση εννοιών, η ομαδοποίηση συγγενών ιδεών ή προτάσεων και η ανάλογη αξιοποίησή τους.</p> <p>Ο καταιγισμός ιδεών επιτρέπει στους μαθητές και στις μαθήτριες να εκφραστούν ελεύθερα για ένα θέμα, χωρίς να αξιολογηθούν, ανακαλώντας προηγούμενες ιδέες, χωρίς να χρειάζεται να έχουν ειδικές γνώσεις (Βασάλα & Φλογαίτη 2002). Στηρίζεται δηλαδή στην εποικοδομητική προσέγγιση της γνώσης, καθώς οι προϋπάρχουσες διαμορφωμένες ιδέες αλληλεπιδρούν με τις νέες έννοιες και συγκροτούν τα νέα μαθησιακά αποτελέσματα. Κατά την εφαρμογή της τεχνικής:</p> <p>A) Αναλαμβάνει ο εκπαιδευτικός που συνήθως είναι ο συντονιστής να εξηγήσει την τεχνική του καταιγισμού ιδεών (εάν οι μαθητές/τριες δεν</p>

είναι εξοικειωμένοι/ες με αυτήν) και περιγράφει το στόχο της εργασίας.

Ενώ εξηγήσει και τους κανόνες.

Συγκεκριμένα: Οι μαθητές/τριες μιλούν ένας ένας, εκφράζουν σύντομες ιδέες με μία λέξη ή μικρή φράση, δεν ασκείται καμία κριτική ή αποδοκιμασία σε όσα εκφράζονται, δεν υπάρχει πρόβλημα αν κάτι έχει ήδη διατυπωθεί, δεν ενδιαφέρει η σειρά των ιδεών και όλες οι ιδέες είναι αποδεκτές.

Β) Διατυπώνεται το ερώτημα που πρέπει να έχει σαφήνεια, ώστε να διεγείρει τη σκέψη και τη φαντασία των παιδιών. Ορίζεται το χρονικό πλαίσιο που θα δοθούν οι απαντήσεις. Συνήθως είναι σύντομος, π.χ., πέντε ή δέκα λεπτά. Σε αυτό το χρονικό περιθώριο θα εκφράσει κάθε παιδί αυθόρμητα όποια λέξη ή πρόταση μπορεί να σκεφτεί για το ζήτημα που μελετούν. Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να συντονίζει, ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή των παιδιών και καταγράφοντας τις ιδέες τους. Ο εκπαιδευτικός ή ένας/μία βοηθός καταγράφει στον πίνακα ή σε χαρτί του μέτρου όλες τις ιδέες. Εναλλακτικά, μπορούν οι μαθητές/τριες να γράφουν τις ιδέες του σε χαρτάκια που θα κολλούν στον πίνακα.

Γ) Μόλις ο καταιγισμός ιδεών αρχίσει, οι συμμετέχοντες εκφράζουν γρήγορα σχετικές με την ερώτηση, λέξεις, ιδέες, προτάσεις, ενώ ο εκπαιδευτικός τις καταγράφει. Οι ιδέες που ακούγονται δεν κρίνονται ούτε αξιολογούνται. Όταν μειώνεται ο ρυθμός έκφρασης ιδεών ο εκπαιδευτικός επαναλαμβάνει την ερώτηση ενθαρρύνοντας και τους πιο διστακτικούς μαθητές να εκφραστούν.

Δ) Στη συνέχεια γίνεται αξιολόγηση και ομαδοποίηση των ιδεών σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια ομαδοποίησης τα οποία προσδιορίζονται από τον εκπαιδευτικό σε συνεργασία με τα παιδιά. Η τάξη μελετά και συζητά όλες τις λέξεις/ιδέες που είναι γραμμένες και σβήνει όσες δεν αντιστοιχούν στα κριτήρια. Με τον τρόπο αυτό αναδεικνύονται και συνδυάζονται οι ιδέες που προσεγγίζουν το ζήτημα. Στη συνέχεια οι ιδέες ομαδοποιούνται σύμφωνα με τα κριτήρια χρησιμοποιώντας χρωματιστούς μαρκαδόρους ή διαμορφώνοντας έναν χάρτη εννοιών. Αν κάποιες ιδέες δεν ομαδοποιούνται μένουν εκτός, αφού όμως τονιστεί πως ήταν σημαντικό που ακούστηκαν και αυτές, ώστε κανένα παιδί να μην αισθανθεί άσχημα.

Ε) Είναι δυνατόν, αν κρίνεται σκόπιμο, οι μαθητές/τριες να επιλέξουν μία από τις ομάδες ιδεών που προέκυψαν από τον καταιγισμό και να τις επεξεργαστούν συνεργατικά.

Ο καταιγισμός ιδεών είναι μία ευχάριστη διδακτική τεχνική, η οποία επιτρέπει την απελευθέρωση της σκέψης των μαθητών/τριών, την υπέρβαση των αναστολών τους και τη διαχείριση και βελτίωση των σχέσεων στην ομάδα (Βασάλα & Φλογαΐτη, 2002).

Είναι επίσης σημαντικό να ακολουθούνται οι παρακάτω κανόνες: Να υπάρχει αυθορμητισμός στην έκφραση των ιδεών. Να ενθαρρύνεται η έκφραση πρωτότυπων και ασυνήθιστων ιδεών. Να μην ασκείται καμία κριτική ή αξιολόγηση ιδεών όσο αυτές εκφράζονται από τα παιδιά. Οι ιδέες μπορεί να εκφράζονται τυχαία. Από την ιδέα ενός μπορεί να προκύψει η ιδέα ενός άλλου. Όλες οι εκφραζόμενες ιδέες είναι

<p>1^η διδακτική ώρα</p> <p>A. Καταιγισμός ιδεών 20 λεπτά</p> <p>Δεξιότητες δημιουργικής σκέψης, επικοινωνίας</p> <p>B. Πρώτη φάση Μελέτης Πεδίου: Προετοιμασία-ερωτηματολόγιο (25 λεπτά)</p>	<p>αποδεκτές και είναι επιθυμητό να διατυπωθούν όσο το δυνατόν περισσότερες.</p> <p>Μελέτη πεδίου: περιγραφή της διδακτικής τεχνικής</p> <p>Η μελέτη πεδίου είναι μία επίσκεψη σε έναν χώρο εκτός τάξης και έχει συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους. Πρόκειται για μία μαθητοκεντρική, βιωματική και ενεργητική μαθησιακή διαδικασία και μπορεί να υλοποιηθεί στην αυλή του σχολείου, σε ένα πάρκο, στη γειτονιά, σε ένα δάσος, σε ένα εργοστάσιο και γενικότερα σε οποιονδήποτε χώρο εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού πλαισίου που παρουσιάζει μαθησιακό ενδιαφέρον. Η μελέτη πεδίου συμβάλλει στην αύξηση του ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών και καλλιεργεί δεξιότητες διερεύνησης, παρατήρησης, συνεργασίας και επικοινωνίας τόσο μεταξύ τους, όσο και μεταξύ της ομάδας και άλλων προσώπων ή φορέων (Βασάλα, 1994). Ιδιαίτερα σε σχέση με το περιβάλλον και την αειφορία έχει διαπιστωθεί ότι η μελέτη πεδίου βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν θετικές στάσεις και να καλλιεργήσουν δεξιότητες σε σχέση με το περιβάλλον, αφού οι εμπειρίες σε άτυπα περιβάλλοντα μάθησης αποτυπώνονται στη μνήμη των μαθητών/τριών γιατί συνδέονται με τα συναισθήματα που έχουν αναπτυχθεί (Φλογαΐτη κ.ά., 2021).</p> <p>Η μελέτη πεδίου αναλύεται σε τρεις φάσεις: α) πριν από την επίσκεψη που γίνεται ο σχεδιασμός β) η μελέτη στο πεδίο και γ) μετά το πεδίο η σύνθεση των ευρημάτων, ο αναστοχασμός και η αξιολόγηση της διαδικασίας.</p> <p>Στη μελέτη πεδίου μπορεί να αξιοποιηθεί ως εργαλείο η Συμμετοχική Φωτογραφία για την εμπλοκή, την υπεράσπιση, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και της κοινωνικής καινοτομίας στην εργασία των μαθητών και των μαθητριών. Συχνά οι απαντήσεις σε ερωτήματα που θέτουν τα παιδιά βρίσκονται στις κοινότητες όπου ζουν και η φωτογραφία είναι ένας τρόπος για να αξιοποιηθούν κρυμμένα στοιχεία. Η όλη διαδικασία είναι συνεργατική και συμμετοχική και όλοι οι συμμετέχοντες υποστηρίζονται, προκειμένου να δημιουργήσουν τη δική τους φωτογραφική δουλειά, να μοιραστούν τα βιώματα τους και να παρουσιάσουν το θέμα που εξετάζουν μέσα από τη δική τους ματιά. Μέσω της φωτογραφίας, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να οικοδομήσουν γνώση, να κατανοήσουν ζητήματα που τα αφορούν και τα ενδιαφέρουν. Η Συμμετοχική Φωτογραφία σε συνδυασμό με τη Μελέτη Πεδίου συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας πληρέστερης εικόνας των προβλημάτων, των προκλήσεων, των ευκαιριών.</p> <p>Εφαρμογή: Στόχος της δραστηριότητας είναι τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι άνθρωποι και ζώα ως ζωντανοί οργανισμοί έχουν παρόμοιες βασικές ανάγκες που πρέπει να καλύπτονται για να διατηρηθούν στη ζωή.</p> <p>Οι μαθητές/τριες καλούνται να διατυπώσουν σε πέντε λεπτά όποια λέξη ή φράση απαντά στην ερώτηση «Ποιες είναι οι βασικές ανάγκες για να ζούμε». Τα επόμενα πέντε λεπτά αναμένεται να πουν αυθόρμητα λέξεις όπως: σπίτι, φαγητό, νερό, φάρμακα, ρούχα κ.ά. Οι λέξεις καταγράφονται στον μισό πίνακα και ομαδοποιούνται προκειμένου να διακριθούν οι βασικές ανάγκες από άλλες ανάγκες που πιθανόν έχουν διατυπωθεί. Στη συνέχεια τα επόμενα πέντε λεπτά</p>
--	---

καλούνται τα παιδιά να απαντήσουν στην ερώτηση «Ποιες είναι οι βασικές ανάγκες των ζώων». Ακολουθεί σύγκριση των βασικών αναγκών ανθρώπων και ζώων και συζήτηση που προφανώς καταλήγει στο συμπέρασμα πως οι ανάγκες ανθρώπων και ζώων, που σχετίζονται με τη διατήρηση της ζωής, είναι ίδιες. Οι κοινές βασικές ανάγκες για την προστασία και διατήρησης της ζωής των ανθρώπων και των άλλων ζώων μπορεί να καταγραφούν σε ένα χαρτόνι που θα μείνει αναρτημένο στην τάξη. Η δραστηριότητα διαρκεί 20 λεπτά.

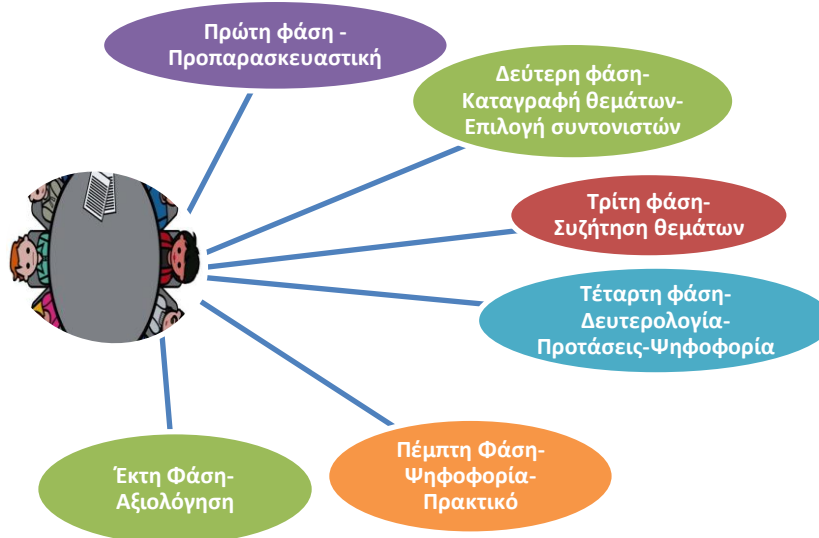
Εφαρμογή: Οι μαθητές/τριες αφού έχουν εντοπίσει τις βασικές ανάγκες των ζώων στον καταιγισμό ιδεών που προηγήθηκε, στη συνέχεια σχεδιάζουν τη μελέτη πεδίου στη γειτονιά τους. Συζητούν δέκα λεπτά τι θα παρατηρήσουν στη γειτονιά και τι θα ήθελαν να ρωτήσουν τους επαγγελματίες σε σχέση με τα ζώα της γειτονιάς και τους κηδεμόνες των ζώων που θα συναντήσουν. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να παρουσιάσει στα παιδιά ένα ημιδομημένο φύλλο εργασίας, το οποίο θα συμπληρωθεί από τα ίδια τα παιδιά, με βάση όσα θα ήθελαν να μάθουν για τα ζώα, από την επίσκεψη στη γειτονιά. Τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες, και είναι δυνατόν να γίνει κατανομή εργασιών, π.χ. ομάδα φωτογραφίας, ομάδα συνεντεύξεων, ομάδα παρατήρησης κ.ά. ή να ασχοληθούν όλες οι ομάδες με όλα τα θέματα που έχουν αποφασιστεί. Προτιμότερο είναι να κινηθούν σε μικρές ομάδες 4-5 παιδιών καθώς οι μικρές ομάδες εξυπηρετούν στη συνεργασία στο πεδίο. Θα οριστεί τι θα χρειαστεί να έχουν μαζί τους (π.χ. νερό, καπέλα, φύλλα εργασίας, μολύβια, φωτογραφική μηχανή) και θα τεθούν οι κανόνες που πρέπει να ακολουθήσουν όλοι/ες κατά την επίσκεψη στη γειτονιά. Θα οριστεί η διαδρομή, την οποία μπορούν να δουν είτε σε google map, είτε σε τυπωμένο χάρτη που θα έχει προετοιμαστεί από τον/την εκπαιδευτικό. Ο τυπωμένος χάρτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως φύλλο εργασίας, καθώς οι μαθητές/τριες μπορούν να σημειώνουν τα σημεία ενδιαφέροντος. Καλό είναι ο/η εκπαιδευτικός για τη μελέτη πεδίου να επιλέξει μία περιοχή της γειτονιάς, στην οποία υπάρχουν ενδιαφέροντα σημεία παρατήρησης για τα ζώα. Για το λόγο αυτό απαιτείται να έχει πραγματοποιηθεί μία προκαταρκτική επίσκεψη από τον εκπαιδευτικό. Τη δεύτερη διδακτική ώρα θα πραγματοποιηθεί η Μελέτη Πεδίου, δηλαδή η επίσκεψη στη γειτονιά. Για συνοδεία θα μπορούσε να αναζητηθεί κάποιος ειδικός για τα θέματα των ζώων συντροφιάς από τον Δήμο ή από φιλοζωική ή από άλλη σχετική ΜΚΟ που θα συμβάλει με τις γνώσεις του στην επίλυση αποριών. Κατά την προετοιμασία της επίσκεψης δεν πρέπει να παραληφθούν οι σχετικές άδειες από τους γονείς των παιδιών.

Κατά τη δεύτερη διδακτική ώρα οι μαθητές/τριες με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού και πιθανόν τη συνοδεία ενός δεύτερου εκπαιδευτικού, αν κρίνεται απαραίτητο, εξοπλισμένοι/ες με τα απαραίτητα εργαλεία και τον χάρτη της διαδρομής τους θα πραγματοποιήσουν τη Μελέτη Πεδίου. Στόχος της δραστηριότητας είναι οι μαθητές/τριες να συνεργαστούν, να παρατηρήσουν, να φωτογραφήσουν, να επικοινωνήσουν με την τοπική κοινότητα προκειμένου να διαπιστώσουν τις συνθήκες ζωής των δεσποζόμενων και των αδέσποτων ζώων της γειτονιάς τους, με βάση το φύλλο

2^η διδακτική ώρα
Δεύτερη φάση
Μελέτης Πεδίου:
30 λεπτά
επίσκεψη στο
πεδίο (γειτονιά)

<p>Διεξαγωγή τρίτης φάσης Μελέτης πεδίου- Σύνθεση των ευρημάτων- αναστοχασμός</p> <p>Δεξιότητες διερεύνησης, παρατήρησης, συνεργασίας και επικοινωνίας</p>	<p>εργασίας που δημιουργήθηκε συνεργατικά στην τάξη τους (υπόδειγμα 2). Η διαδρομή και οι προσχεδιασμένες δραστηριότητες ακολουθούνται με τη μεγαλύτερη δυνατή συνέπεια. Φυσικά είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί και μία δραστηριότητα που προέκυψε κατά τη μελέτη πεδίου και εξυπηρετεί τους στόχους της μελέτης. Με διακριτικότητα ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να στρέψει την προσοχή των παιδιών σε σημεία που δεν έχουν προσέξει. Καλό είναι να υπάρχουν μικρές στάσεις κατά τις οποίες εκτός από ξεκούραση θα γίνεται συζήτηση, αναστοχασμός και συζήτηση για τα συναισθήματα των παιδιών.</p> <p>Η επίσκεψη στο πεδίο διαρκεί 30 λεπτά και επιστρέφοντας στην τάξη, τα επόμενα 15 λεπτά, οι ομάδες θα παρουσιάσουν με κριτικό τρόπο όσα στοιχεία έχουν συλλέξει και θα γίνουν οι πρώτες παρατηρήσεις ως προς τα αποτελέσματα.</p> <p>Μπορεί να γίνει και η αξιολόγηση της διαδικασίας της μελέτης πεδίου. Αναλυτικότερη συζήτηση και προτάσεις θα γίνουν την τρίτη διδακτική ώρα που θα πραγματοποιηθεί η συνέλευση τάξης.</p>
<p>3^η διδακτική ώρα Συνέλευση Τάξης</p>	<p>Συνέλευση Τάξης</p> <p>Στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής εκπαίδευσης, η συμμετοχή νοείται ως η μεταρρυθμιστική διαδικασία που θα προκαλέσει δημιουργικές αλλαγές, αποφεύγοντας την άκριτη προσαρμογή στις κατεστημένες δομές. Προκειμένου να ενισχυθεί η συμμετοχή των μαθητών/τριών στη σχολική ζωή ενθαρρύνονται συνεργατικές και μη ιεραρχικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις, ενισχύονται οι δημοκρατικές διαδικασίες που στηρίζονται στον διάλογο και την ανταλλαγή επιχειρημάτων, καλλιεργούνται αξίες, αναπτύσσεται η κριτική σκέψη και η από κοινού λήψη αποφάσεων, η δημοκρατική επίλυση των συγκρούσεων και η ανάληψη υπεύθυνης δράσης (Simonska 2008). Μία καλή πρακτική που κινείται προς την κατεύθυνση της χειραφέτησης είναι η συνέλευση (ή αλλού συμβούλιο) της τάξης, αφού προσφέρει ευκαιρίες συμμετοχής των παιδιών στη λειτουργία του σχολείου. Ειδικότερα, μέσω της συνέλευσης της τάξης δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές και στις μαθήτριες να συνδιαμορφώνουν τη σχολική ζωή, να αναζητούν λύσεις και να παίρνουν αποφάσεις γύρω από ζητήματα της σχολικής καθημερινότητας που τους απασχολούν, να αποκτούν εμπειρίες δημοκρατίας και να χτίζουν σχέσεις εμπιστοσύνης και σεβασμού, τόσο με τους/τις συμμαθητές/τριές τους, όσο και με τους/τις εκπαιδευτικούς</p>

Φάσεις της συνέλευσης τάξης Πηγή: Νομικού & Κέκερης, 2020

Εφαρμογή Συνέλευση τάξης: Η πρώτη- προπαρασκευαστική φάση της συνέλευσης προηγείται και πρέπει να έχει πραγματοποιηθεί σε προηγούμενη εβδομάδα, κατά την οποία οι μαθητές/τριες με την καθοδήγηση του/της εκπαιδευτικού έχουν υλοποιήσει δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης και έχουν συζητήσει, ώστε να συνειδητοποιήσουν τους κανόνες και τον σκοπό διεξαγωγής της συνέλευσης. Οπότε, αφού οι μαθητές/τριες έχουν κατανοήσει τον τρόπο λειτουργίας της, την τρίτη διδακτική ώρα του παραδείγματος θα υλοποιήσουν τις υπόλοιπες φάσεις. Στη δεύτερη φάση, θα τεθεί το πρόβλημα με βάση όσα έχουν διαπιστωθεί από τα παιδιά, σε σχέση με τα δεσποζόμενα και αδέσποτα ζώα της γειτονιάς τους. Ορίζεται ο/η συντονιστής/στρια της συνέλευσης που θα δίνει τον λόγο και ο γραμματέας που θα καταγράφει στα πρακτικά τις προτάσεις και τις αποφάσεις της συνέλευσης. Μπορεί να οριστεί και χρονομέτρης, ο οποίος θα κρατά τον χρόνο που έχει συμφωνηθεί, ώστε να μην γίνονται υπερβάσεις από τους ομιλητές. Αφού έχει τεθεί το πρόβλημα αναφέρονται όσα έχουν προκύψει από τη Μελέτη Πεδίου σε σχέση με τα ζώα συντροφιάς. Γίνεται η καταγραφή των προβληματικών καταστάσεων και ανοίγει ο κατάλογος των ομιλητών/τριών. Κατά την τρίτη φάση ο/η συντονιστής/στρια δίνει τον λόγο και οι ομιλητές/τριες τοποθετούνται για κάθε θέμα, διατυπώνοντας τις διαπιστώσεις τους και πιθανές προτάσεις. Στην τέταρτη φάση ακολουθεί δευτερολογία από όσους/ες επιθυμούν και ανοίγει ένας νέος κύκλος συζήτησης κυρίως με προτάσεις για την κάθε προβληματική κατάσταση. Στην πέμπτη φάση ψηφίζονται οι προτάσεις που ακούστηκαν και λαμβάνονται οι αποφάσεις για το σχέδιο δράσης ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης της σχολικής και τοπικής κοινότητας για την προστασία των αδέσποτων και δεσποζόμενων ζώων συντροφιάς. Η έκτη φάση που είναι η αξιολόγηση θα γίνει σε επόμενο χρόνο και όλοι/ες μαζί θα αναστοχαστούν για την πορεία υλοποίησης των δράσεων, την επιτυχία ή την αποτυχία τους και θα προτείνουν τι άλλο θα μπορούσε να γίνει.

<p>Προτάσεις επέκταση για</p>	<p>Μικρά Βιβλία</p> <p>Το «Μικρό Βιβλίο» είναι μια ιδέα που οραματίστηκε ο Σελεστέν Φρενέ ο οποίος έβαλε μέσα στην τάξη του το τυπογραφείο, τον κινηματογράφο, την αλληλογραφία, την εφημερίδα. Εξέλιξη όλων αυτών των μεθόδων ήταν και τα μικρά βιβλία μια τεχνική που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε κάθε μάθημα και project. Με τη δημιουργία των μικρών βιβλίων τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από την εμπειρία, συνεργάζονται, ερευνούν και μέσα από την όλη διαδικασία αναπτύσσουν κριτική σκέψη και προβληματισμούς. Με τη δημιουργία μικρών βιβλίων μπορούν οι μαθητές/τριες να εκφράσουν σκέψεις, προτάσεις συναισθήματα για τα ζώα της γειτονιάς τους με σκοπό να ενημερώσουν τη σχολική και την τοπική κοινότητα.</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=d4uDTQPqWU</p> <p>Πώς να φτιάξεις ένα μικρό βιβλίο</p>
<p>Αξιολόγηση</p>	<p>Η αξιολόγηση είναι μία ανησυχαστική διαδικασία που γίνεται μετά το πέρας κάθε διδακτικής ώρα εργαστηρίου και αποτιμάται η συμμετοχή των παιδιών από τα ίδια, το ενδιαφέρον τους, η συνεργασία και η επικοινωνία τους. Εκφράζονται σκέψεις και συναισθήματα, όπως και προτάσεις για το τι θα μπορούσε να γίνει καλύτερα. Όπως αναφέρθηκε και στην περιγραφή της συνέλευσης τάξης, στη έκτη φάση της συνέλευσης μετά την πάροδο ενός χρονικού διαστήματος, μπορεί να αξιολογηθεί εάν έχουν επιτευχθεί οι αρχικοί στόχοι του προγράμματος συνολικά.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Βασάλα, Π. (1994) Μέθοδοι διδασκαλίας θεμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο πεδίο. <i>Εκπαιδευτική κοινότητα, 27</i></p> <p>Βασάλα, Π. & Φλογαΐτη, Ε. (2002). Ο καταιγισμός ιδεών ως διδακτική τεχνική για την προσέγγιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Πρακτικά 1^{ου} Περιβαλλοντικού Συνεδρίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.</p> <p>Νομικού, Χ. & Κέκερης, Γ. (2021). Η συνέλευση τάξης ως εργαλείο βελτίωσης της σχολικής ζωής: Μία έρευνα δράσης. <i>Πρακτικά του Πανελληνίου Διαδικτυακού Επιστημονικού Συνεδρίου-Συμποσίου «Όψεις του σύγχρονου σχολείου: Η διαχείριση της σχολικής τάξης»</i>. 4ο ΠΕΚΕΣ Αττικής-Αθήνα</p> <p>Φλογαΐτη, Ε., Λιαράκου, Γ. & Γαβριλάκης, Κ., (2021). <i>Συμμετοχικές μέθοδοι διδασκαλίας και μάθησης</i>. Αθήνα: Πεδίο</p>
<p>Κείμενο για τα δικαιώματα των ζώων Φύλλο εργασίας για τη Μελέτη Πεδίου</p>	<p>Παράρτημα 1</p> <p>Υπόδειγμα 1</p>

2ο Παράδειγμα: Φώκια monachus: ένα ακόμα απειλούμενο είδος.

Περίληψη	Στο συγκεκριμένο παράδειγμα προτείνεται η διδακτική τεχνική παιχνίδι ρόλων με θέμα ένα απειλούμενο είδος και συγκεκριμένα τη φώκια monachus. Εστιάζουμε σε ένα εργαστήριο που μπορεί να υλοποιηθεί σε ένα πρόγραμμα που αφορά τα απειλούμενα είδη. Το παράδειγμα είναι ενδεικτικό και μπορεί κάθε τάξη να ασχοληθεί με το απειλούμενο είδος που ζει στην κοντινή ή στην ευρύτερη περιοχή.
Τάξη	Δ΄ Δημοτικού
Εκπαιδευτική μέθοδος (προτεινόμενη)	Επίλυση Προβλήματος ή Μάθηση βάσει επίλυσης προβλήματος
Διάρκεια	2 διδακτικές ώρες
Διδακτικές τεχνικές	Παιχνίδι ρόλων
Αναμενόμενα Μαθησιακά αποτελέσματα	<ol style="list-style-type: none"> 1. Να αναφέρουν είδη ζώων που απειλούνται με εξαφάνιση στο τοπικό περιβάλλον. 2. Να προσδιορίζουν τη σημασία της ανθρώπινης παρέμβασης στην επιβίωση ή εξαφάνιση ενός είδους. 3. Να δραστηριοποιηθούν για την προστασία ενός απειλούμενου είδους στο πλαίσιο της σχολική τάξης ή και με τη συνδρομή μιας οργάνωσης για απειλούμενα είδη. 4. Να προτείνουν λύσεις για την προστασία των φυτών και ζώων του τοπικού περιβάλλοντος. 5. Να συνεργαστούν και να οργανώσουν μια δράση ενημέρωσης για την προστασία ενός είδους που κινδυνεύει να εξαφανιστεί 6. Να επιδεικνύουν ενσυναίσθηση προς τα ζώα που απειλούνται να εξαφανιστούν
Δεξιότητες που καλλιεργούνται (κυρίως)	Δεξιότητες του νου: επίλυση προβλήματος Δεξιότητες ζωής: επικοινωνία, συνεργασία, ενσυναίσθηση
Διαθεματική προσέγγιση	Γλώσσα, Μαθηματικά, Εικαστικά, Μουσική, Μελέτη Περιβάλλοντος
Οδηγίες για τη δραστηριότητα	
1^η και 2^η διδακτική ώρα:	<p>Το παιχνίδι ρόλων: περιγραφή της τεχνικής: Το παιχνίδι ρόλων είναι μία ιδιαίτερα ενεργητική διδακτική τεχνική κατά την οποία οι συμμετέχοντες/ουσες παίρνουν τον ρόλο –μπαίνουν στη θέση άλλων πραγματικών ή φανταστικών προσώπων, υποστηρίζοντας τις θέσεις τους και τα επιχειρήματά του γύρω από ένα θέμα. Ο μαθητές/μαθήτριες καθώς αναλαμβάνουν ρόλους συγκεκριμένων προσώπων ή κοινωνικών ομάδων μπορεί να δημιουργηθούν συνθήκες σύγκρουσης συμφερόντων, απόψεων και αξιών. Με τον τρόπο αυτό εμβαθύνουν στη φύση του προβλήματος και στις διαστάσεις του, αποκαλύπτουν τις σχέσεις</p>
Παιχνίδι ρόλων	
Δεξιότητες επικοινωνίας, συνεργασίας, κοινωνικής διάδρασης,	

**επίλυσης
προβλήματος,
κριτικής σκέψης**

μεταξύ των διαφόρων ρόλων και συνειδητοποιούν την πολυπλοκότητα των ζητημάτων-προβλημάτων. Το παιχνίδι ρόλων είναι μία παιγνιώδης δραστηριότητα, μπορεί όμως να αναπαραστήσει μία πραγματική κατάσταση. Έτσι ο συμμετέχοντες/ουσες θα αποκτήσουν την εμπειρία της πραγματικής ζωής και θα συναισθανθούν τη θέση άλλων προσώπων ή ομάδων (Φλογαΐτη κ.ά. 2021). Η συμμετοχή στη διαδικασία, καθώς υποβάλει σε δοκιμασία γνώσεις και πεποιθήσεις όσων συμμετέχουν, καθώς μπορεί να χρειαστεί να αναλάβουν τον ρόλο μιας ομάδας με την οποία έχει αντίθετες απόψεις. Επίσης καλλιεργεί δεξιότητες επικοινωνίας, συνεργασίας, κοινωνικής διάδρασης, επίλυσης προβλήματος, κριτικής σκέψης. Το παιχνίδι ρόλων στηρίζεται στο διάλογο, τη διαπραγμάτευση, και την κατανόηση διαφορετικών θέσεων.

Για το παιχνίδι ρόλων ακολουθούνται τα παρακάτω βήματα.:

- Καθορισμός του ζητήματος-προβλήματος
- Ανάπτυξη σεναρίου
- Καθορισμός των εμπλεκόμενων (ομάδων ή ατόμων)
- Περιγραφή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και συμφερόντων κάθε εμπλεκόμενου και των επιχειρημάτων τους σε σχέση με το ζήτημα-πρόβλημα.
- Οργάνωση του παιχνιδιού ρόλων
- Υλοποίηση
- Ανατροφοδότηση-Αξιολόγηση

Εφαρμογή:

Το παιχνίδι ρόλων μπορεί να υλοποιηθεί στο πλαίσιο επίλυσης προβλήματος με θέμα τα απειλούμενα είδη, στο συγκεκριμένο παράδειγμα το θέμα είναι η προστασία της φώκια monachus monachus. Αφού σε προηγούμενα εργαστήρια τα παιδιά έχουν ασχοληθεί και συλλέξει πληροφορίες με τη ζωή της φώκιας και τους κινδύνους που αντιμετωπίζει (αλιεία, ρύπανση της θάλασσας, τουριστική ανάπτυξη παραθαλάσσιων βιοτόπων κ.ά.) δημιουργούν ένα σενάριο στο οποίο εμπλέκονται διάφορες κοινωνικές ομάδες που σχετίζονται με την προστασία ή τους κινδύνους της φώκιας.

Το σενάριο συγκεκριμενοποιεί το θέμα και μπορεί να διαμορφωθεί από τον εκπαιδευτικό σε συνεργασία με τους μαθητές. Μπορεί ο εκπαιδευτικός να δημιουργήσει ένα ημιδομημένο σενάριο, το οποίο θα ολοκληρωθεί από τους μαθητές. Το σενάριο θα πρέπει να σκιαγραφεί την κατάσταση και να θέτει τις πτυχές της που αναδεικνύουν τις διαφορές και τις συγκρουσιακές καταστάσεις.

Σενάριο: Π.χ. Οι περιβαλλοντικές οργανώσεις λόγω της ανάγκης προστασίας της φώκιας monachus monachus, που βρίσκει καταφύγιο στις παραλίες της περιοχής, απαιτούν τη μείωση της

αλιείας και την αλλαγή των αλιευτικών πρακτικών και τη μείωση της τουριστικής δραστηριότητας. Οι επαγγελματίες αντιδρούν διότι χάνουν τα κέρδη τους, οι κάτοικοι προβληματίζονται για το τι πρέπει να γίνει και απαιτούν να οργανωθεί συζήτηση να καταλήξουν σε προτάσεις και να δεσμευτεί το αντίστοιχο υπουργείο για την υλοποίησή τους.

Ρόλοι: Αφού δημιουργηθεί το σενάριο προσδιορίζονται οι ρόλοι και οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες αναλαμβάνουν ένα ρόλο. Π.χ. αλιείς, κάτοικοι παραθαλάσσιας περιοχής, επιχειρηματίες του τουρισμού, εκπρόσωποι Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που δραστηριοποιούνται για την προστασία της φύκιας, εκπρόσωπος του κράτους.

Οι μαθητές/τριες χωρισμένοι στις ομάδες τους αναζητούν πληροφορίες διαδικτυακά, από εφημερίδες, περιοδικά, συνεντεύξεις και άλλες πηγές προκειμένου να υποστηρίξουν με επιχειρήματα τις θέσεις της κάθε ρόλου που εκπροσωπούν. Η ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς η επιτυχία της διεξαγωγής της συζήτησης εξαρτάται από την καλή επιχειρηματολογία.

Σχετικά με την οργάνωση του παιχνιδιού ορίζονται οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας που θα συμμετάσχουν στη συζήτηση, καθώς και ο χρόνος για την έναρξη και την ολοκλήρωση της συζήτησης, καθώς και οι κανόνες διεξαγωγής. Κάθε εκπρόσωπος μιλά εκ μέρους όλης της ομάδας για τον λόγο αυτό τα επιχειρήματα πρέπει να έχουν συζητηθεί και συμφωνηθεί από όλα τα μέλη.

Η διάρκεια τη συζήτησης καθώς και ο συντονιστής και οι κανόνες της συμφωνούνται από την τάξη. Οι κανόνες εξασφαλίζουν πως η συζήτηση αν και θα είναι μαχητική δεν θα ξεφύγει από κάποια όρια ευπρέπειας. Η διάρκεια μπορεί να είναι από μισή ώρα, μέχρι και μερικές ώρες. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα προτείνεται η πρώτη διδακτική ώρα να αφιερωθεί για την προετοιμασία και η δεύτερη για τη διεξαγωγή της συζήτησης. Πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος του συντονιστή της συζήτησης διότι εισάγει στο θέμα, παρουσιάζει την κατάσταση και φροντίζει για την ομαλή διεξαγωγή της συζήτησης, τη συμμετοχή όλων και την τήρηση του χρόνου κάθε ομιλητή. Οι εκπρόσωποι διατυπώνουν αρχικά τα επιχειρήματα του ρόλου τους, αλλά μπορούν να ξαναπάρουν τον λόγο και να απαντήσουν σε επιχειρήματα άλλων ομάδων.

Η όλη διαδικασία πρέπει να ολοκληρωθεί εντός του προκαθορισμένου χρόνου και ακολουθεί ο αναστοχασμός που είναι πολύ σημαντικός, γιατί λειτουργεί σαν διαδικασία αποσυμπύεσης και αξιολόγησης ταυτόχρονα.

Κατά τον αναστοχασμό που θα ακολουθήσει μετά τη διεξαγωγή της συζήτησης, μπορεί να τεθούν ερωτήσεις όπως: Πώς αισθάνθηκες στον συγκεκριμένο ρόλο; Πώς νιώθεις τώρα; Τι

	έμαθες από το παιχνίδι ρόλων; Ποια είναι τα ζητήματα που έχουν παραμείνει άλυτα κατά τη γνώμη σου;
Προτάσεις για επέκταση	Αφού ολοκληρωθεί το παιχνίδι ρόλων, τα παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν μία αφίσα με τις προτάσεις που συμφωνήθηκαν για ενημέρωση της σχολικής και τοπικής κοινότητας.
Αξιολόγηση	Η αξιολόγηση της διαδικασίας μπορεί να περιλαμβάνει το επίπεδο συμμετοχής, τον πλουραλισμό και την πειστικότητα των επιχειρημάτων, τις δεξιότητες έκφρασης και επικοινωνίας, συνεργασίας, τα συναισθήματα με την οποία βίωσαν το παιχνίδι ρόλων οι μαθητές/τριες.
Βιβλιογραφία	Φλογαΐτη, Ε., Λιαράκου, Γ. & Γαβριλάκης, Κ., (2021). Συμμετοχικές μέθοδοι διδασκαλίας και μάθησης. Αθήνα: Πεδίο
Κείμενο για την προστασία της βιοποικιλότητας	Παράρτημα 2

Παράρτημα 1

Συμπληρωματικά κείμενα Τα Δικαιώματα των ζώων

Φύση και αίτια του προβλήματος

Ένα από τα πολλά προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η κοινωνία μας είναι η κακοποίηση των ζώων, αφού αρκετά δισεκατομμύρια ζώα κακοποιούνται και θανατώνονται από τον άνθρωπο, για διάφορους λόγους και με ποικίλους τρόπους. Βασικές αιτίες κακοποίησης ζώων είναι το οικονομικό όφελος, η ψυχαγωγία, η έρευνα, η τροφή, η ένδυση κ.ά. Δεν πρέπει να αγνοήσουμε την κακοποίηση, ενεργητική ή παθητική, των ζώων συντροφιάς, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί δραματικά.

Οι τομείς στους οποίους παρατηρείται η κακοποίηση των ζώων είναι:

- Η κτηνοτροφία, όπου εκατομμύρια ζώα εκτρέφονται υπό άθλιες συνθήκες και θανατώνονται για να γίνουν η τροφή μας. Παγκοσμίως, η ετήσια σφαγή ζώων ξεπερνά τα 50 δισεκατομμύρια ζώα.
- Τα πειράματα σε ζώα όπως μαϊμούδες, χιμπαντζήδες, σκύλοι, γάτες, κουνέλια, ποντίκια, πουλιά, παραγωγικά και άλλα ζώα, για ιατρικούς και ερευνητικούς λόγους, για παραγωγή καλλυντικών κ.ά. Όσα μετά το τέλος των πειραμάτων και της καθημερινής εξαθλίωσης και βασανισμού τους επιβιώνουν, τα θανατώνουν.
- Η ψυχαγωγία με τη χρήση ζώων ως θέαμα- έκθεμα, για χάρη της οποίας χιλιάδες ζώα βασανίζονται σε άθλιες συνθήκες αιχμαλωσίας, σε τσίρκο και ζωολογικούς κήπους και δελφινάρια. Δεν υπάρχει κανένα τσίρκο στον κόσμο όπου να μη διαπιστώθηκε από ελέγχους ο βασανισμός των ζώων, η αφόρητη ταλαιπωρία, η κακοποίηση κατά την εκπαίδευση, η ανείπωτη εξαθλίωση κατά τις μεταφορές και τα ταξίδια, καθώς βρίσκονται φυλακισμένα σε άθλια κλουβιά και τρέιλερ, νησικά και διψασμένα. Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα στην Ευρώπη και δεύτερη στον κόσμο, που μετά από κινητοποιήσεις φιλοζωικών σωματείων, το 2012 ψηφίστηκε νόμος που απαγορεύει τα τσίρκο με ζώα. Από τότε πολλές ακόμα χώρες έχουν απαγορεύσει να χρησιμοποιούνται ζώα σε τσίρκο. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα οι ζωολογικοί κήποι, στους οποίους, επίσης, οι συνθήκες ζωής των φυλακισμένων ζώων δεν είναι αποδεκτές.
- Η βιομηχανία της γούνας- δέρματος, για χάρη της οποίας εκατοντάδες χιλιάδες μινκ, αλεπούδες, τσιντσιλά και άλλα ζώα θανατώνονται βίαια και απάνθρωπα (π.χ. γδάρισμα ζωντανά ή ημιθανή) κάθε χρόνο σε εκτροφεία γούνας, με μεθόδους όπως η ηλεκτροπληξία και η δηλητηρίαση. Να σημειωθεί πως η βιομηχανία γούνας και δέρματος εκτός των άλλων προκαλεί και σοβαρή ρύπανση στο περιβάλλον.
- Το κυνήγι που έχει χαρακτηριστεί ως άθλημα, ωστόσο χιλιάδες άγρια ζώα θανατώνονται κάθε χρόνο προκαλώντας προβλήματα στη ισορροπία του οικοσυστήματος.

Ειδικότερα, αν εστιάσουμε στα ζώα συντροφιάς, διαπιστώνουμε ότι στην Ελλάδα κάθε χρόνο αυξάνεται ο αριθμός των εγκαταλελειμμένων ζώων. Τα ζώα αυτά όμως δεν έχουν πιθανότητες να επιβιώσουν στον δρόμο για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού οι κίνδυνοι είναι πολλοί. Η έλλειψη σίτισης, η εσκεμμένη δηλητηρίαση (φόδες), τα τροχαία ατυχήματα, οι ασθένειες, οι κακοποιήσεις είναι οι πιο συχνοί κίνδυνοι που οδηγούν στον θάνατο τα αδέσποτα ζώα. Δυστυχώς, τόσο η ανθρώπινη κοινωνία, όσο και οι δήμοι και το κράτος, κατά κανόνα, δεν αναλαμβάνουν όσες ευθύνες τους αναλογούν ώστε να διευκολύνουν τη επιβίωση των αδέσποτων ζώων (σίτιση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, στείρωση, κ.ά.). Όπως έχει διαφανεί, πολλοί είναι εκείνοι που αντιμετωπίζουν τα ζώα σαν αντικείμενα, σαν παιχνίδια που μπορεί κάποιος να αγοράσει, να παίξει μαζί τους και όταν τα βαρεθεί να τα εγκαταλείψει, ή όταν μιλάμε για την επαρχία, τα ζώα εργασίας αντιμετωπίζονται σαν εργαλεία που εγκαταλείπονται να πεθάνουν, όταν θεωρηθούν «άχρηστα». Τα ζώα όμως

είναι ζωντανά και συναισθανόμενα πλάσματα. Όσον αφορά την ενεργητική κακοποίηση των ζώων συντροφιάς, σύμφωνα με δημοσίευμα, το 2018 τα περιστατικά βασανισμού ζώων συντροφιάς παρουσιάζουν αύξηση πάνω από 34,6% σε σχέση με το 2016. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Αστυνομίας για το α' εξάμηνο του 2020 όπως αυτά αναφέρονται στο [reportanimalabusegreece](#), μόνο στο διάστημα μεταξύ Ιανουαρίου – Ιουνίου 2020 είχαν υποβληθεί 2.644 καταγγελίες για κακοποίηση ζώων, είχαν σχηματιστεί 778 δικογραφίες και έγιναν 148 συλλήψεις.

Ιδιαίτερη προσοχή και μέριμνα χρειάζεται η κακοποίηση ζώων από παιδιά, καθώς αναδεικνύονται όλο και περισσότερα στοιχεία ότι η παιδική βιαιότητα απέναντι στα ζώα συχνά υποδηλώνει πως κάποιο πρόβλημα υπάρχει στη ζωή του παιδιού, ενώ αποτελεί προειδοποίηση μελλοντικών βίαιων πράξεων ενάντια σε ανθρώπους (Πρεκατέ, 2013). Σε σχετική έρευνα τα παιδιά επισήμαναν, σε συντριπτική πλειοψηφία, την αξία της εκπαίδευσης, παρά την τιμωρία. Σύμφωνα με τις προτάσεις των ίδιων των παιδιών: «Καλλιεργήστε τη συμπόνια στα παιδιά...», «...δείξτε στα παιδιά ότι τα ζώα ζουν κι αναπνέουν όπως εμείς...», «...βοηθήστε μας να καταλάβουμε τα ζώα...», «...διδάξτε μας μαθήματα πώς να φροντίζουμε τα ζώα...», «...πείτε ότι τα ζώα είναι σαν τους ανθρώπους...» (Πρεκατέ, 2013). Έρευνες έχουν δείξει ότι η εκπαίδευση στη μέριμνα των ζώων αναπτύσσει στα παιδιά δεξιότητες όπως η υπευθυνότητα, η ικανότητα επικοινωνίας, ο σεβασμός στην αξία της ζωής, η ανεκτικότητα στο "άλλο" καθώς και πως βοηθάει στην ανάπτυξη της αυτοσυνείδησης και της αυτοεικόνας τους, της υπευθυνότητας, της επικοινωνίας, του σεβασμού στην αξία της ζωής, της ανεκτικότητας στο "άλλο" (Σουβατζή & Γκόλιου, 2001).

Για να βελτιωθεί η κατάσταση απαιτείται από το νηπιαγωγείο και σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, τα παιδιά να προσανατολίζονται σε δράσεις που θα καλλιεργούν την αγάπη και τον σεβασμό στα άλλα είδη ζωής και θα αναγνωρίζουν τις υποχρεώσεις του ανθρώπου προς αυτά.

Επιπτώσεις

Ο ανθρωποκεντρισμός είναι η κύρια αιτία των δεινών για τα μη ανθρώπινα ζώα, τα οποία αντιμετωπίζονται ως αντικείμενα, με αποτέλεσμα δεσεκατομμύρια να κακοποιούνται και να δολοφονούνται για την κάλυψη επίπλαστων ανθρώπινων αναγκών, για ψυχαγωγία ή και αναίτια. Συχνά ο σκοπός είναι το οικονομικό όφελος όσων εμπλέκονται με διάφορες επαγγελματικές δραστηριότητες που στηρίζονται στην εκμετάλλευση των ζώων. Για παράδειγμα, τα βιομηχανικά εκτροφεία και σφαγεία, οι μονάδες γαλακτοπαραγωγής και κρεατοπαραγωγής, τα κέντρα πειραματισμού, οι ζωολογικοί κήποι και τα τσίρκο, οι ιππόδρομοι, τα δελφινάρια, οι κυνομαχίες, κυνοδρομίες, ταυρομαχίες κ.ά., όπου εκατομμύρια ζώα υποφέρουν και θανατώνονται. Αν αυτές είναι οι εκπαιδευτικές αξίες μιας τέτοιας διαδικασίας, οι περιβαλλοντικές αξίες θα πρέπει να εστιάζουν στη μετατόπιση της σκέψης των παιδιών από "ανθρωποκεντρική" που είναι σήμερα, σε περισσότερο "βιοκεντρική", που είναι ζητούμενη και βασική προϋπόθεση για μια πιο περιβαλλοντικά ορθή θεώρηση του κόσμου (Σουβατζή & Γκόλιου, 2001).

Για παράδειγμα, στον χώρο της μόδας, αν και πολλές επώνυμες εταιρείες ρούχων έχουν καταργήσει τη χρήση φυσικής γούνας και δηλώνουν στις πινακίδες ότι η γούνα είναι ψεύτικη ή συνθετική, η κινεζική αγορά εξάγει 2 εκατομμύρια γούνες σκύλων και γατιών ετησίως, αφού πρώτα τα ζώα έχουν υποστεί φρικτά βασανιστήρια. Το 2006 περισσότερες από 350.000 φώκιες-μωρά εξοντώθηκαν βάνουσα με ρόπαλα στην ετήσια γιορτή κυνηγιού φώκιας στον Καναδά. Η βιομηχανία γούνας έχει στόχο το κέρδος, αδιαφορώντας για τα βασανιστήρια των ζώων. Η καταναλωτική κουλτούρα αναζητά ταυτότητα και καταξίωση στη χρήση αξεσουάρ που παράγονται από την εκμετάλλευση των γουνοφόρων ζώων.

Αντίστοιχα, υποφέρουν από την αιχμαλωσία και την εκμετάλλευση τα ζώα σε ζωολογικούς κήπους και δελφινάρια, σε τσίρκο, ιπποδρομίες, κυνομαχίες κ.ά. όπου κακοποιούνται και υποφέρουν.

Μία ιδιαίτερη περίπτωση είναι τα πειραματόζωα, για τα οποία αξίζει να προβληματιστούμε και να θέσουμε το ηθικό δίλημμα για την ανάγκη κακοποίησης των ζώων αυτών.

Μεταξύ των παραβιάσεων των δικαιωμάτων των ζώων, θα πρέπει να συμπεριληφθεί και το κυνήγι, όπου χωρίς κανένα λόγο σκοτώνονται χιλιάδες ζώα (πουλιά και θηλαστικά) σε έναν άνισο αγώνα μεταξύ εξοπλισμένων ανθρώπων και άοπλων ζώων. Να σημειωθεί επιπλέον ότι το 30% των αδέσποτων σκύλων είναι παρατημένα γνήσια κυνηγόσκυλα ηλικιωμένα και "άχρηστα" για τους κυνηγούς στο κυνήγι.

Το αποτέλεσμα όλων των παραπάνω δραστηριοτήτων είναι ότι τα ανυπεράσπιστα ζώα αν και συναισθανόμενα και νοήμονα πλάσματα υποφέρουν φρικτά. Μολονότι έχει τεθεί ευρέως η ανάγκη υπεράσπισης των δικαιωμάτων τους, δεν έχουν ακόμα αναγνωριστεί επισήμως και διεθνώς.

Προτάσεις αντιμετώπισης

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν όλες οι παραπάνω σοβαρές περιπτώσεις κακοποίησης ζώων και άλλες που ενδεχομένως δεν αναφέρονται, χρειάζεται να ενεργοποιήσουμε συναισθηματικά τους μαθητές/τριες και να συζητήσουμε για τα δικαιώματα των ζώων, αφού, όπως διαφαίνεται από σύγχρονες ψυχολογικές έρευνες, η ανθρώπινη συμπεριφορά καθορίζεται περισσότερο από το συναίσθημα παρά από τη λογική (Καραγεωργάκης, 2019). Είναι πλέον σαφές ότι απαιτείται επαναπροσδιορισμός των ηθικών υποχρεώσεων των ανθρώπων απέναντι στα μη ανθρώπινα, νοήμονα και συναισθανόμενα όντα του πλανήτη. Να λάβουμε μάλιστα υπόψη πως χρειάστηκε να γίνουν αγώνες για να θεμελιωθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και να καταργηθεί η δουλεία και η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Αντίστοιχα πρέπει να κατανοήσουμε πως πρέπει να σταματήσει η εκμετάλλευση των ζώων από τον άνθρωπο που είναι βαθιά ριζωμένη στον ανθρώπινο πολιτισμό. Προκειμένου, όμως, να σταματήσει αυτή η εκμετάλλευση, πρέπει η έννοια των δικαιωμάτων των ζώων να γίνει αποδεκτή και να στηριχτούμε στις αρχές της δικαιοσύνης και της συμπόνιας.

Το κείμενο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων των Ζώων υιοθετήθηκε από τη Διεθνή Ένωση Δικαιωμάτων των Ζώων και άλλες οργανώσεις στο πλαίσιο διεθνούς συνάντησης, με θέμα τα δικαιώματα των ζώων η οποία έλαβε χώρα στο Λονδίνο τον Σεπτέμβριο του 1977. Η Διακήρυξη υπογράφηκε στο Παρίσι τον Οκτώβριο του 1978.

Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ζώων

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ζωή είναι ενιαία, ότι όλα τα είδη έχουν κοινή καταγωγή και διαφοροποιούνται υπό το νόμο της εξέλιξης των ειδών, λαμβάνοντας υπόψη ότι όλα τα ζωντανά όντα έχουν φυσικά δικαιώματα και κάθε ζώο με νευρικό σύστημα έχει συγκεκριμένα δικαιώματα, λαμβάνοντας υπόψη ότι η περιφρόνηση ή και απλή άγνοια αυτών των φυσικών δικαιωμάτων είναι επιζήμια για την φύση και επιτρέπει στους ανθρώπους να διαπράττουν εγκλήματα εναντίον των ζώων, δεδομένου ότι η συνύπαρξη των ειδών, προϋποθέτει την αναγνώριση εκ μέρους του ανθρωπίνου είδους, του δικαιώματος στη ζωή και των υπολοίπων ζώων και δεδομένου ότι ο σεβασμός των ζώων από τους ανθρώπους είναι αδιαχώριστος με τον αντίστοιχο σεβασμό ανθρώπου προς άνθρωπο, διακηρύσσεται ότι:

Άρθρο 1

1. Όλα τα ζώα γεννιούνται με ίσα δικαιώματα στη ζωή και στη δυνατότητα ύπαρξης.

Άρθρο 2

1. Ο άνθρωπος οφείλει να σέβεται τη ζωή κάθε ζώου.

2. Ο άνθρωπος ανήκει στο ζωικό βασίλειο και δεν μπορεί να εκμεταλλεύεται τα άλλα είδη του ζωικού βασιλείου. Αντίθετα, οφείλει να χρησιμοποιεί τις γνώσεις του για το καλό των ζώων.

3. Κάθε ζώο δικαιούται φροντίδας, προσοχής και προστασίας από τον άνθρωπο.

Άρθρο 3

1. Κανένα ζώο δεν πρέπει να υποβάλλεται σε κακομεταχείριση ή απάνθρωπη συμπεριφορά.
2. Αν η θανάτωση ενός ζώου θεωρηθεί υποχρεωτική πρέπει να γίνει στιγμιαία, ανώδυνα και χωρίς καμιά πρόκληση αγωνίας του ζώου.

Άρθρο 4

1. Κάθε ζώο δικαιούται να ζήσει στο φυσικό του χώρο (γη, θάλασσα, αέρας) και να αναπαράγεται σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους,
2. Η στέρηση ελευθερίας του ζώου ακόμη κι αν γίνεται για μορφωτικούς σκοπούς είναι αντίθετη προς τη διακήρυξη δικαιωμάτων αυτού.

Άρθρο 5

1. Κάθε ζώο που από παράδοση θεωρείται κατοικίδιο δικαιούται να ζήσει με το ρυθμό και τις συνθήκες ζωής και ελευθερίας που αντιστοιχούν στο είδος του.
2. Η διαφοροποίηση αυτών των συνθηκών από τον άνθρωπο έχει σκοπούς κερδοσκοπικούς και είναι αντίθετη προς τη διακήρυξη.

Άρθρο 6

1. Κάθε ζώο που αποτελεί σύντροφο του ανθρώπου έχει δικαίωμα διάρκειας ζωής ανάλογης με τη φυσική του μακροβιότητα.
2. Η εγκατάλειψη ενός ζώου θεωρείται πράξη απάνθρωπη και εξευτελιστική.

Άρθρο 7

1. Αναφορικά με τα ζώα που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον άνθρωπο, η διάρκεια και η ένταση δουλειάς πρέπει να είναι σε λογικά πλαίσια, η διατροφή τους ικανοποιητική και η ανάπαυσή τους υποχρεωτική.

Άρθρο 8

1. Οποιοσδήποτε πειραματισμός πάνω στα ζώα, ιατρικός, επιστημονικός, κλπ. αντιτίθεται προς τα δικαιώματα των ζώων, εφόσον προκαλεί πόνο σωματικό ή ψυχικό.
2. Πρέπει να επιδιώκεται η αντικατάσταση του πειραματισμού πάνω στα ζώα από άλλες υπάρχουσες τεχνικές.

Άρθρο 9

1. Τα ζώα που εκτρέφονται για τη διατροφή του ανθρώπου πρέπει να στεγάζονται, να τρέφονται, να μετακινούνται και να θανατώνονται χωρίς πρόκληση πόνου και αγωνίας.

Άρθρο 10

1. Απαγορεύεται η εκμετάλλευση των ζώων για τη διασκέδαση των ανθρώπων.
2. Η έκθεση ζώου και τα θεάματα που χρησιμοποιούν ζώα αποτελούν καταστρατήγηση της αξιοπρέπειας και του σεβασμού προς τη ζωή του ζώου.

Άρθρο 11

1. Κάθε πράξη που χωρίς λόγο προκαλεί θάνατο ζώου είναι βιοκτονία, είναι έγκλημα απέναντι στη ζωή.

Άρθρο 12

1. Κάθε πράξη που προκαλεί θάνατο μεγάλου αριθμού άγριων ζώων αποτελεί «γενοκτονία», έγκλημα απέναντι στο είδος.
2. Η μόλυνση και οποιαδήποτε καταστροφή του φυσικού μας περιβάλλοντος οδηγούν στη γενοκτονία.

Άρθρο 13

1. Σεβασμός επιβάλλεται ακόμη και στο νεκρό ζώο.
2. Κάθε σκηνή βίας στην τηλεόραση και το σινεμά, με θύματα ζώα πρέπει να απαγορευτεί και μόνο οι σκηνές που έχουν σκοπό να ενημερώσουν για τα δικαιώματα των ζώων οφείλουν να προβάλλονται.

Άρθρο 14

1. Οι οργανισμοί προστασίας και προάσπισης των ζώων πρέπει να αντιπροσωπεύονται από κάθε κυβέρνηση.

2. Τα δικαιώματα του ζώου πρέπει να κατοχυρωθούν απ' τους νόμους, όπως ακριβώς και τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Διεθνής Ένωση Δικαιωμάτων των Ζώων, Παρίσι 1978

Επιπλέον, η δήλωση της Toulon (2019) αναφέρει ότι τα ζώα πρέπει να θεωρούνται «μη ανθρώπινα φυσικά πρόσωπα» και όχι πράγματα. Να σημειωθεί ότι και στον **Καταστατικό Χάρτη της Γης (Earth Charter)** (βλ σχετικό κείμενο) που είναι μια διακήρυξη θεμελιωδών ηθικών αρχών για την οικοδόμηση μιας δίκαιης, βιώσιμης και ειρηνικής παγκόσμιας κοινωνίας στον 21ο αιώνα. γίνεται αναφορά σε δύο σχετικές αρχές:

1. Δείξε τον σεβασμό σου προς τη Γη και προς τη ζωή σε όλες τις εκφάνσεις της.
2. Φρόντισε για την κοινότητα της ζωής, με κατανόηση, συμπόνια και αγάπη

Σύνδεση με τους 17 Στόχους της Αειφόρου Ανάπτυξης

Παιδαγωγική προσέγγιση

Είναι πολύ σημαντικό η παιδαγωγική προσέγγιση στο ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων να στοχεύει σε γνώσεις, συναισθήματα και δεξιότητες. Αφενός πρέπει να ενημερώνει τα παιδιά για το νομικό πλαίσιο που ισχύει για την κακοποίηση των ζώων και ταυτόχρονα να τα ευαισθητοποιεί για διάφορες περιπτώσεις κακοποίησης. Απαραίτητο είναι να εφαρμόζονται βιωματικές και εναλλακτικές μέθοδοι διδασκαλίας, να αξιοποιείται η τέχνη και οι νέες τεχνολογίες, να ανοίγει το σχολείο στην τοπική κοινότητα και τελικά να ωθούνται τα παιδιά στη ανάληψη δράσης για την υπεράσπιση των ζώων. Καθώς η συναισθηματική προσέγγιση είναι πιο αποτελεσματική και καθώς, επίσης, τα παιδιά αγαπούν ιδιαίτερα τα ζώα, φαίνεται πως η παιδική ηλικία είναι η πιο κατάλληλη για την παροχή αποτελεσματικής παιδείας, σχετικής με τα δικαιώματα των ζώων.

Βιβλιογραφία

- Καραγεωργάκης, Στ. (2019). Ζώα στα πλοκάμια της ανθρώπινης ηθικής. Αθήνα: ΕΥΤΟΠΙΑ
- Λυδάκη, Α. Α. & Μπασκόζος, Γ. Ν. (Επιμέλεια). (2011). *Περί ζώων, Με λογική και συναίσθημα*. Αθήνα: Ψυχογιός
- Singer, P. «Αντιμετωπίζοντας τα ζώα με ηθική». Μετάφραση Λιανού, Β. Στο *Περί ζώων, Με λογική και συναίσθημα*. Επιμέλεια Λυδάκη, Α. Α. & Μπασκόζος, Γ. Ν. Αθήνα: Ψυχογιός, 2011. 357-361.
- Σουβατζή, Δ. & Γκόλιου, Ρ. (2001). Παρουσίαση των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης : Η περιβαλλοντική εκπαίδευση για τη μέριμνα των ζώων. *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. No.22, 2001, pages 6-9*

Διαδικτυακές πηγές

- Πρεκατέ Β. (2013). *Κακοποίηση ζώων από παιδιά: Μια επικίνδυνη συνήθεια*
<https://www.iatronet.gr/ygeia/raidiatriki/article/23692/kakopoiisi-zwwn-aro-paidia-mia-epikindyni-synitheia.html>, ανασύρθηκε 21 Δεκεμβρίου 2016
- Διακήρυξη της Τουλόν: «Τα ζώα πρέπει να ληφθούν υπόψη ως μη ανθρώπινα φυσικά πρόσωπα» ανασύρθηκε 2 Φεβρουαρίου 2020 από <https://pfpo.gr/diakiryksi-tis-toulon-ta-zoa-prepei-na-lifhoun-yropsi-os-mi-anthropina-fysika-prosopa/>
- Και τώρα, ας γιορτάσουμε πενθώντας, την Παγκόσμια Ημέρα των Ζώων ανασύρθηκε 4 Μαρτίου 2020 από <http://www.filozoiki.gr/content/articles/view/609-kai-twra-as-giortasoume-penthwntas-thn-pagkosmia-hmera-twn-zwwn>
- Διακήρυξη της Τουλόν: “Τα ζώα πρέπει να ληφθούν υπόψη ως μη ανθρώπινα φυσικά πρόσωπα” ανασύρθηκε 20 Ιουλίου 2020 από <https://ethosandempathy.org/2019/05/17/diakiryksi-tis-toulon-ta-zoa-prepei-na-lifhoun-yropsi-os-mi-anthropina-fysika-prosopa/>

Προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό εγκεκριμένο από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής:

- Κέκερης, Γ., Κέκερη, Ε. Νομικού, Χ., Καραγιάννη, Ε. (2020) *Ομάδα Δράσης Μαθητών για την προστασία των ζώων συντροφιάς*. Αθήνα
<https://drasimathitwn.blogspot.com/2020/01/to.html>
- Παγίδα Ε., Κέκερης, Γ., Νομικού, Χ. (2020) (επιμέλεια). *Ομάδα Δράσης Μαθητών για την προστασία όλων των ζώων*. Αθήνα
<https://drasimathitwn.blogspot.com/2020/06/2020.html>
- Νομικού, Χ. & Αναστασίου, Ε. (2020). Ζώα συντροφιάς.
<https://el.padlet.com/nomikchri/pets>
- Εργαστήρια Πανελλαδικής Φιλοζωικής και Περιβαλλοντικής Ομοσπονδίας
<https://elearning.iep.edu.gr/study/mod/folder/view.php?id=7638>

Παράρτημα 2

Προστασία της βιοποικιλότητας

Η βιοποικιλότητα αντιμετωπίζει πολύ σοβαρές απειλές, με περίπου ένα στα τέσσερα είδη να απειλούνται σήμερα με εξαφάνιση. Είναι αποδεδειγμένο ότι η αυξανόμενη υποβάθμιση της βιοποικιλότητας (με εξαφάνιση ειδών), οφείλεται στις καταστρεπτικές ενέργειες του ανθρώπου και θα έχει άμεση αρνητική επίδραση για την ανθρωπότητα και τον πλανήτη συνολικά. Τα “απειλούμενα είδη” είναι φυτά και ζώα που κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Ο κίνδυνος προέρχεται κυρίως από την απώλεια και την υποβάθμιση των ενδιαιτημάτων, αλλά και από τη ρύπανση, την κλιματική αλλαγή και την χωροκατακτητικότητα ξένων ειδών-εισβολέων.

Θάλασσα και βιοποικιλότητα

Η θάλασσα είναι σημαντική για τον άνθρωπο από κάθε άποψη: οικονομική (αλιεία, υδατοκαλλιέργειες, τουρισμός, ναυτιλία κ.ά.), πολιτισμική, περιβαλλοντική, κλιματική, ιστορική κτλ. Το νερό της βροχής, το πόσιμο νερό, οι ακτογραμμές, μεγάλο μέρος της τροφής μας είναι προϊόντα που μας παρέχει η θάλασσα. Εκτός όμως από την προσφορά, ρυθμίζει και καθορίζει τον καιρό, μεταφέροντας θερμότητα από τους τροπικούς προς τους πόλους. Διαχρονικά, οι ωκεανοί και οι θάλασσες έχουν αποτελέσει ζωτικής σημασίας διαύλους για το εμπόριο και τις μεταφορές. Πέρα όμως από αυτές τις προσφορές της, είναι σημαντική για τη ρύθμιση του κλίματος σε παγκόσμια κλίμακα. Είναι μια φυσική καταβόθρα διοξειδίου του άνθρακα, καθώς απορροφά το 30% του διοξειδίου του άνθρακα και είναι ο κύριος παραγωγός οξυγόνου, μέσω της φωτοσύνθεσης που πραγματοποιούν τα φύκη. Επιπλέον, παράγει τα κύρια συστήματα του καιρού και μεταφέρει θερμότητα στα ψυχρά γεωγραφικά πλάτη. Όσον αφορά τη βιοποικιλότητα, η θάλασσα, φιλοξενεί έναν τεράστιο πλούτο ζωικών και φυτικών ειδών, από τα ρηχά μέχρι τα βαθύτερα σημεία της. Όμως, οι δραστηριότητες του ανθρώπου (κυρίως οι οικονομικές) μαζί με την κλιματική αλλαγή, έχουν ήδη προκαλέσει σοβαρή υποβάθμιση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας.

Η τεχνολογική πρόοδος στην αλιεία (δηλαδή εξελιγμένες και πολύ αποτελεσματικές μέθοδοι και εργαλεία αλιείας), έχει οδηγήσει στην υπεραλίευση με συνέπεια τη δραματική μείωση των αποθεμάτων ψαριών (ιχθυοαποθεμάτων) και τη σοβαρή υποβάθμιση των τροφικών πλεγμάτων του ωκεανού. Τα προβλήματα που προξενεί η αλιεία δεν έχουν σχέση μόνο με την υπεραλίευση ορισμένων ειδών, αλλά και με το γεγονός ότι πολλοί οργανισμοί που δεν είναι εμπορεύσιμα είδη καταλήγουν στα δίχτυα, έτσι, οι ψαράδες τα ρίχνουν, νεκρά πια, στη θάλασσα. Οι μηχανότρατες κάνουν τεράστια καταστροφή, αφού μεγάλο μέρος των αλιευμάτων τους θεωρείται άχρηστο και επιπλέον, καθώς αλιεύουν με τα δίχτυα και ανήλικα ψάρια μειώνουν ακόμα περισσότερο τα αποθέματα. Μία ακόμα τεράστια καταστροφή που προκαλούν οι μηχανότρατες είναι η εξαφάνιση των υποθαλάσσιων λιβαδιών της Ποσειδωνίας που είναι ένα πολύ σημαντικό παραγωγικό οικοσύστημα, ειδικά στη Μεσόγειο Θάλασσα.

Η ρύπανση που προέρχεται κυρίως από ηπειρωτικές πηγές, οι οικολογικοί εισβολείς (ξενικά είδη που εισβάλλουν σε νέες περιοχές), η αύξηση της οξύτητας (PH) του θαλασσινού νερού (οξίνιση) εξαιτίας της αύξησης της περιεκτικότητας του ατμοσφαιρικού αέρα σε διοξείδιο του άνθρακα, είναι οι βασικές αιτίες της υποβάθμισης, η οποία εξελίσσεται σε κατάρρευση της βιοποικιλότητας. Ειδικότερα, τεράστια είναι η απειλή κατά των θαλάσσιων οικοσυστημάτων που προέρχεται από τη ρύπανση που προκαλούν οι μεταφορές, τα λύματα των πόλεων, τα βιομηχανικά απόβλητα, τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα, αλλά και στερεά απόβλητα, από πλαστικό, γυαλί, μέταλλο, κ.ά. Το αποτέλεσμα είναι να χάνονται κάθε χρόνο χιλιάδες θαλάσσιοι οργανισμοί από διάφορα είδη. Έτσι, είναι πολλά τα θαλάσσια είδη που συνεχώς μειώνονται οι πληθυσμοί τους και όλο και περισσότερα απειλούνται με εξαφάνιση.

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (European Environmental Agency – ΕΕΑ) αναγνωρίζει τουλάχιστον τέσσερις βασικούς παράγοντες πίεσης για τα θαλάσσια οικοσυστήματα:

1. Τη ρύπανση. Η ρύπανση προέρχεται από: (α) το ξέπλυμα των αγροτικών καλλιεργειών. Η βροχή και η άρδευση, μεταφέρουν στα κανάλια, στα ποτάμια κι από εκεί στη θάλασσα, υπολείμματα λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, (β) βιομηχανίες που διοχετεύουν ανεπεξέργαστα υγρά ή στερεά απόβλητα στις θάλασσες (άμεσα ή έμμεσα), (γ) αστοχίες βιολογικών καθαρισμών.
2. Την κλιματική αλλαγή, οι επιπτώσεις της οποίας γίνονται όλο και περισσότερο εμφανείς στη θαλάσσια βιοποικιλότητα και τα οικοσυστήματα: αύξηση στο ΡΗ του νερού, αύξηση και στη συνέχεια διόγκωση του θαλάσσιου νερού, άνοδος της στάθμης της θάλασσας, μείωση του όγκου του θαλάσσιου πάγου, αλλαγή των φυσικών και βιολογικών χαρακτηριστικών της θάλασσας.
3. Τις μη αειφόρες χρήσεις των θαλασσών (μεταφορά, ανάπτυξη υποδομών, εξορύξεις πετρελαίου ή μεταλλευμάτων κτλ.) και εν γένει την ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση των θαλάσσιων πόρων (υπεραλίευση, καταστροφικές πρακτικές αλιείας κ.α.)
4. Την είσοδο και εξάπλωση των οικολογικών εισβολέων (ξενικών ειδών), τα οποία μπορούν να αλλάξουν τα χαρακτηριστικά ολόκληρων οικοσυστημάτων.

Ως μια από τις λύσεις στο σοβαρό αυτό πρόβλημα, προτείνεται η επέκταση των θαλάσσιων περιοχών προστασίας NATURA 2000. Έχει αποδειχθεί ότι όταν η προστασία είναι επαρκής, το θαλάσσιο περιβάλλον αναλαμβάνει και βελτιώνεται. Οι 17 Στόχοι για την Αειφόρο Ανάπτυξη αναφέρονται στη διατήρηση της βιοποικιλότητας και ειδικότερα ο στόχος 14 “Ζωή στο νερό” που αναφέρεται στη διατήρηση και αειφόρο χρήση των ωκεανών, των θαλασσών και των θαλάσσιων πόρων. Η αειφόρος διαχείριση των θαλάσσιων οικοσυστημάτων απαιτεί σχετικές μελέτες και το ανάλογο νομοθετικό πλαίσιο. Προς αυτή την κατεύθυνση, πολύτιμη είναι η ενημέρωση της κοινωνίας και η σύμπραξη με στόχο την προστασία της θαλάσσιας ζωής.

Τα δάση και η βιοποικιλότητα

Τα δάση καλύπτουν σχεδόν το 40% της επιφάνειας της Ευρώπης. Εκτός από την προμήθεια ξύλου, την οποία εξυπηρετεί το μεγαλύτερο μέρος των δασών, παρέχουν πολλαπλά οφέλη όσον αφορά τη ρύθμιση του κλίματος, την ανθρώπινη υγεία, την αναψυχή, την παροχή γλυκού νερού και ταυτόχρονα αποτελούν δεξαμενές βιοποικιλότητας (ειδών και γονιδίων). Τα δάση και η βιοποικιλότητα αλληλοσυνδέονται. Αφενός, η βιοποικιλότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ακεραιότητα, την υγεία και τη ζωτικότητα των δασικών περιοχών. Αφετέρου, η μείωση της δασικής βιοποικιλότητας θα οδηγήσει σε απώλειες στην παραγωγικότητα και τη βιωσιμότητα των δασών. Ως εκ τούτου, η βιώσιμη διαχείριση των δασών στοχεύει στην υποστήριξη της παροχής δασικών αγαθών και υπηρεσιών και, ταυτόχρονα, στην ενίσχυση της βιοποικιλότητας.

Επίσης και ο στόχος 15 “Ζωή στη στεριά” αναφέρεται στη βιώσιμη διαχείριση των δασών, καταπολέμηση της απερήμωσης, την ανάσχεση και αντιστροφή της υποβάθμισης του εδάφους, ανάσχεση της απώλειας βιοποικιλότητας.

Απειλούμενα – κινδυνεύοντα είδη

Τα είδη που αντιμετωπίζουν κίνδυνο εξαφάνισης χαρακτηρίζονται ως κινδυνεύοντα ή απειλούμενα. Ένα κινδυνεύον είδος έχει ελάχιστα άτομα να επιβιώνουν ακόμα σε άγρια κατάσταση, με συνέπεια να κινδυνεύει άμεσα να εξαφανιστεί. Ένα απειλούμενο είδος, εξακολουθεί να έχει αρκετά εναπομείναντα άτομα που εξασφαλίζουν τη βραχυπρόθεσμη επιβίωση του, αλλά είναι πιθανό να καταστεί κινδυνεύον στο εγγύς μέλλον, εξαιτίας μειώσεων στα μεγέθη των πληθυσμών του (Miller & Spoolman, 2018). Η παρακάτω εικόνα δείχνει παράγοντες που μπορούν να αυξήσουν τον κίνδυνο εξαφάνισης ενός είδους.

Χαρακτηριστικό	Παραδείγματα
 Χαμηλός ρυθμός αναπαραγωγής (K-στρατηγικής)	Γαλάζια φάλαινα, γιγάντιο πάντα, ρινόκερος
 Εξειδικευμένη οικοθέση	Γαλάζια φάλαινα, γιγάντιο πάντα, αρπακτικό <i>Rostrhamus sociabilis</i>
 Περιορισμένο εύρος κατανομής	Θαλάσσιος ελέφαντας, ιχθύς <i>Cyprinodon macularius</i>
 Τρέφεται με είδη ανήκοντα σε υψηλό τροφικό επίπεδο	Τίγρη της Βεγγάλης, λευκοκέφαλος θαλασσαιός, αρκούδα γκριζλι
 Σταθερά πρότυπα μετανάστευσης	Γαλάζια φάλαινα, λευκός αμερικανικός γερανός, θαλάσσια χελώνα
 Σπάνιο	Αφρικανική βιολέτα-Σαιντπώλια, είδη ορχεοειδών
 Εμπορικά πολύτιμο	Λεοπάρδαλη του χιονιού <i>Panthera uncia</i> , τίγρη, ελέφαντας, ρινόκερος, σπάνια είδη φυτών και πουλιών
 Απαιτεί μεγάλες επικράτειες	Κόνδορας της Καλιφόρνια, αρκούδα γκριζλι, πούμα της Φλόριντα

© 2016 Cengage Learning

Εικόνα 2. Χαρακτηριστικά και παραδείγματα ειδών υπό εξαφάνιση (Miller & Spoolman, 2018).

Προτάσεις αντιμετώπισης

Περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας χαρακτηρίζονται χερσαίες, υδάτινες, θαλάσσιες ή μικτού χαρακτήρα, φυσικές ή ημιφυσικές περιοχές με καταγεγραμμένη παρουσία τύπων φυσικών οικοτόπων και ειδών διεθνούς, ενωσιακής σημασίας ή/και ελληνικού ενδιαφέροντος που χρήζουν προστασίας και διατήρησης. Οι περιοχές που συμπεριλαμβάνονται στον Εθνικό Κατάλογο Περιοχών του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου Natura 2000 χαρακτηρίζονται ως περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας και διακρίνονται σε ειδικές ζώνες διατήρησης, ζώνες ειδικής προστασίας και σε προτεινόμενους τόπους Ευρωπαϊκής σημασίας. Περισσότερες περιοχές από τις παραπάνω που βρίσκονται σε γεωγραφική εγγύτητα μεταξύ τους μπορούν να συγκροτούν μία περιοχή προστασίας της βιοποικιλότητας (Υπουργείο Περιβάλλοντος). Οι προστατευόμενες περιοχές είναι απαραίτητες για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων και η επέκτασή τους αποτελεί βασικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και των Ηνωμένων Εθνών. Είναι επίσης ιδιαίτερα σημαντικές στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου οι πληθυσμοί εξαρτώνται γενικά από τους φυσικούς πόρους. Η διεθνής κοινότητα δεσμεύεται, επομένως να προστατεύσει τουλάχιστον το 17% των χερσαίων και εσωτερικών υδάτινων περιοχών και το 10% των παράκτιων και θαλάσσιων περιοχών έως το 2020 (στόχος Aichi 11) (JRC, 2015)

Υπόδειγμα 1

Φύλλο εργασίας : Τα δεσποζόμενα και τα αδέσποτα ζώα συντροφιάς στη γειτονιά μας
 Ημερομηνία:

Το όνομα της ομάδας μας

Τα ονόματα των μελών της ομάδας μας

Καταγράφουμε πόσα δεσποζόμενα και πόσα αδέσποτα ζώα συναντάμε στη διαδρομή μας και πώς θα τα χαρακτηρίζαμε. Π.χ. φαίνονται άρρωστα, πεινασμένα, ταλαιπωρημένα, φοβισμένα, χαλαρά, αγχωμένα κ. ά.

Δεσποζόμενα: αριθμός Χαρακτηρισμός	Αδέσποτα: Αριθμός: Χαρακτηρισμός

Ποια από τα παρακάτω συναντήσαμε και που;

-Μπολάκια με τροφές και νερό για τα αδέσποτα που έχουν τοποθετήσει οι γείτονες;

Ναι Όχι.....

Που.....

Ήταν άδεια ή γεμάτα;

Πόσα είναι τα σημεία που είδατε μπολ; Πιστεύετε μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες των αδέσποτων ζώων της κοντινής περιοχής;

-Ταΐστρες του δήμου για τη σίτιση αδέσποτων ζώων: Ναι..... Όχι.....

Σε ποια σημεία

Ήταν άδειες ή γεμάτες;

Πόσα είναι τα σημεία που είδατε ταΐστρες;

Πιστεύετε είναι αρκετές για να καλύψουν τις ανάγκες των αδέσποτων ζώων; Ναι Όχι.....

-Σπιτάκια για αδέσποτα: Ναι..... Όχι.....

Σε ποια σημεία; Είναι πολλά ή λίγα;

Μπαίνουμε σε καταστάματα και ρωτάμε τους επαγγελματίες αν φροντίζουν ή αν θα ήθελαν να φροντίζουν ένα αδέσποτο και γιατί;

Ερωτήσεις	Κατάστημα 1 ^ο π.χ. κρεοπωλείο	Κατάστημα 2 ^ο π.χ. φούρνος	Κατάστημα 3 ^ο	Κατάστημα 4 ^ο
Φροντίζετε κάποιο αδέσποτο ζώο;				
Αν φροντίζετε με ποιο τρόπο το κάνετε;				
Θα θέλατε να φροντίζετε κάποιο αδέσποτο ζώο;				
Αν θα θέλατε και δεν φροντίζετε, τι σας εμπόδισε ως τώρα;				
Αν δεν θέλετε να φροντίσετε κάποιο αδέσποτο ζώο ποιος είναι ο λόγος;				
Θεωρείτε τα αδέσποτα ενοχλητικά; Γιατί;				
Πιστεύετε πως οι γάτες είναι χρήσιμες στη γειτονιά μας; Γιατί;				
Ποιοι πιστεύετε πως είναι οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν τα αδέσποτα ζώα στη γειτονιά μας;				

Ρωτάμε τους κηδεμόνες ζώων ποια είναι η απαραίτητη φροντίδα που πρέπει να παρέχουν στα ζώα τους και γράφουμε τις απαντήσεις.

.....

.....

.....

.....

.....

Τσεκάρουμε τι από τα παρακάτω συναντήσαμε και φροντίζουμε στην τάξη να μάθουμε από φιλοζωική ή ψάχνοντας στο ίντερνετ αν επιτρέπεται ή όχι.

Τι είδαμε;	Πόσα;
Σκυλιά δεμένα σε ταράτσες ή αυλές	
Σκυλιά μόνα σε ταράτσες ή μπαλκόνια	
Σκυλιά που βγήκαν βόλτα με τους κηδεμόνες τους χωρίς λουρί	
Κηδεμόνες που δεν φρόντιζαν να μαζέψουν τις ακαθαρσίες του σκύλου τους	
Σκυλιά που είχαν δέσει οι κηδεμόνες τους από το λαιμό	

Ζωγραφίζουμε ένα σημείο που έχει σχέση με τα ζώα συντροφιάς της γειτονιάς και μας έκανε εντύπωση.

Φωτογραφίζουμε όσα μας άρεσαν περισσότερο και εκείνα που δεν μας άρεσαν σε σχέση με τα δεσποζόμενα και αδέσποτα ζώα της γειτονιάς για να τα συζητήσουμε στην τάξη.

Οι εντυπώσεις μας.

Γράφουμε από όσα είδαμε σε όλη τη διαδρομή σε σχέση με τα ζώα τι μας έκανε να μουτρώσουμε, τι να χαμογελάσουμε και τι μας άφησε αδιάφορο;

.....

.....

.....

.....

.....

Τα συναισθήματά μας

Γράφουμε πώς νιώσαμε σε σχέση με τα ζώα της γειτονιάς μας

Πίνακας με ενδεικτικές παραπομπές στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών ανά τάξη και σχολικά εγχειρίδια, σχετικά με το 1ο και το 2ο Παράδειγμα

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική Ενότητα
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Τιτίνα, η κότα
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Πεπόνι, πεπόνι!
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Ένα χελιδόνι
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Τάσος, το σαλιγκάρι
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Ο κύριος με το καπέλο
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Όλοι στον κήπο
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Ρινόκερος και κόκορας
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Το παπί
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Γάτα και παπαγάλος
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Ένα λεμόνι με φτερά
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Χάσαμε τη γάτα
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Ένα ζιζάνιο στη ζύμη
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Μου χαρίζεις την ουρά σου;
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Μόνος στο σκοτάδι
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Το καπέλο περπατάει
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Ένας καινούριος μαθητής
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Όλοι στο οικόπεδο
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Οι δυο φίλοι
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Ένα γράμμα για την Ιωάννα
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Βόλτα στο βουνό
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Το κοτσύφι
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Το ημερολόγιο της Μαρίνας
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Γεια σου, κότσουφα
A	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 2: Τα ζώα του τόπου μου
A	Ανθολόγιο	Ειρήνη και φιλία: Η ευγνωμοσύνη του μικρού μυρμηγκιού

ΤΑΞΗ	ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ
B	Ανθολόγιο	Οικογένεια: Η κουκουβάγια και η πέρδικα
B	Ανθολόγιο	Οικογένεια: Η κλώσσα
B	Ανθολόγιο	Σχολείο και παιδί: Ξ όπως ο ξιφίας
B	Ανθολόγιο	Σχολείο και παιδί: Ο παπαγάλος
B	Ανθολόγιο	Παιδί και φύση: Ο τελευταίος ιππόκαμπος

B	Ανθολόγιο	Παιδί και φύση: Το τρομαγμένο χελιδονάκι
B	Ανθολόγιο	Παιδί και φύση: Ο σπουργίτης και το ουράνιο τόξο
B	Ανθολόγιο	Παιδί και φύση: Οι πεταλουδίτσες
B	Ανθολόγιο	Ειρήνη- φίλια: Η ευγνωμοσύνη του μικρού μυρμηγκιού
B	Ανθολόγιο	Ειρήνη – φίλια: Ο μικρός κάστορας και η ηχώ
B	Α' τεύχος Γλώσσας	6. Έτοιμοι : Στο καλό χελιδονάκια
B	Α' τεύχος Γλώσσας	6. Έτοιμοι: Ο αϊτός και το χελιδόνι
B	Β' τεύχος Γλώσσας	16. Νιώθω: Η αλεπού κι ο λέλεκας
B	Γ' τεύχος Γλώσσας	20. Οι πεταλούδες βοηθούν
B	Μελέτη Περιβάλλοντος	Τα ζώα φροντίζουν τα μικρά τους

ΤΑΞΗ	ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ
Γ	Γλώσσα Α' τεύχος : Τα απίθανα μολύβια	Πάλι μαζί: Ένα αστείο περιστατικό
Γ	Γλώσσα Α' τεύχος: Τα απίθανα μολύβια	Στο σπίτι και στη γειτονιά: Η φίλη μας η Αργυρώ
Γ	Γλώσσα Α' τεύχος: Τα απίθανα μολύβια	Στη γη και στη θάλασσα: Σπίτι με κήπον
Γ	Γλώσσα Α' τεύχος: Τα απίθανα μολύβια	Στη γη και στη θάλασσα: Γάτος από σπίτι ζητά νέα οικογένεια
Γ	Γλώσσα Β' τεύχος: Τα απίθανα μολύβια	Ιστορίες του χειμώνα: Ο χιονάνθρωπος και το κορίτσι
Γ	Γλώσσα Β' τεύχος: Τα απίθανα μολύβια	Έλα στην παρέα μας: Το χαρούμενο λιβάδι
Γ	Γλώσσα Β' τεύχος: Τα απίθανα μολύβια	Έλα στην παρέα μας: Ο εγωιστής γίγαντας
Γ	Μαθηματικά της φύσης και της ζωής	Πολλαπλασιασμός διψήφιου με μονοψήφιο αριθμό
Γ	Μελέτη Περιβάλλοντος	Κατοικίδια ζώα
Γ	Μελέτη Περιβάλλοντος	Αγρίμια και πουλιά του βουνού και δάσους
Γ	Μελέτη Περιβάλλοντος	Ένα ζώακι γεννιέται
Γ	Μελέτη Περιβάλλοντος (Τετράδιο εργασιών)	Διαβάζουμε ένα παραμύθι
Γ	Ανθολόγιο	Το τραγούδι της φάλαινας
Γ	Ανθολόγιο	Κεφάλαιο «Κόκκινη κλωστή δεμένη...» κείμενα από την παράδοση
Γ	Ανθολόγιο	Πώς βάφτηκαν κόκκινα τα αστεράκια

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική ενότητα
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή γ' τεύχος	Ενότητα 9: Μια περιπέτεια για τον Ρωμαίο
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή γ' τεύχος	Ενότητα 9: Ο κεραμιδοτρέχαλος
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή γ' τεύχος	Ενότητα 11: Ο Μπελάς κι ο Ρουμποτύρης
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή γ' τεύχος	Ενότητα 11: Τρύπωνας ο φαφαγάλος
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 1: Ο τόπος μας: Τα φυσικά χαρακτηριστικά του
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 3: Οικοσυστήματα της Ελλάδας
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 3. Σπονδυλωτά και ασπόνδυλα ζώα .
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 3: Ζώα που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 3: Τα δάση εκπέμπουν σήμα κινδύνου
Δ	Ανθολόγιο	Πώς βάφτηκαν κόκκινα τ' αστεράκια
Δ	Ανθολόγιο	Λιοντάρι και αγριόχοιρος
Δ	Ανθολόγιο	Ο ποντικός κι η θυγατέρα του

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική Ενότητα
Ε	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 1: Ο φίλος μας το δάσος
Ε	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Ο Μάγκας
Ε	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Ο Τεντέν και ο Μιλού
Ε	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Τα χαρακτηριστικά των ζώων
Ε	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: «Αγάπες... με ουρά»
Ε	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Τα ζώα της εξοχής
Ε	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή γ' τεύχος	Ενότητα 13: Κατασκευές της φύσης
Ε	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Η χλωρίδα και η πανίδα της Ελλάδας

E	Ανθολόγιο	Ο σκαντζόχοιρος
E	Ανθολόγιο	Ο ασημένιος δρόμος
E	Ανθολόγιο	Ένας σκύλος σωτήρας
E	Ανθολόγιο	Η καρδιά ενός ποντικού
E	Ανθολόγιο	Ο κάβουρας και η μάνα του
E	Ανθολόγιο	Οι γκιόνηδες

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική Ενότητα
ΣΤ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Η χελώνα και ο Ρεβιθάκης
ΣΤ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Ο μανδρινός και ο γάτος
ΣΤ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή β' τεύχος	Ενότητα 10: Με λένε Σόνια
ΣΤ	Φυσικά	Ζώα: Ασπόνδυλα
ΣΤ	Φυσικά	Ζώα: Σπονδυλωτά
ΣΤ	Φυσικά	Ζώα: Θηλαστικά
ΣΤ	Φυσικά	Ζώα: Προσαρμογή των ζώων στο περιβάλλον
ΣΤ	Φυσικά	Οικοσυστήματα: Τροφικές αλυσίδες και τροφικά πλέγματα
ΣΤ	Φυσικά	Οικοσυστήματα: Οικοσύστημα και άνθρωπος
ΣΤ	Ανθολόγιο	Ο σκαντζόχοιρος
ΣΤ	Ανθολόγιο	Ο ασημένιος δρόμος
ΣΤ	Ανθολόγιο	Ένας σκύλος σωτήρας
ΣΤ	Ανθολόγιο	Η καρδιά ενός ποντικού
ΣΤ	Ανθολόγιο	Ο κάβουρας και η μάνα του
ΣΤ	Ανθολόγιο	Οι γκιόνηδες
ΣΤ	Γεωγραφία	Ενότητα Δ: Η χλωρίδα και η πανίδα – Η βλάστηση της Ευρώπης

Πίνακας με ενδεικτικές παραπομπές στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών ανά τάξη και σχολικά εγχειρίδια -σχετικά με το 2ο Παράδειγμα

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική Ενότητα
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Αντίο θάλασσα
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή α' τεύχος	Ψιχάλες
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Η ευχή
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Αντίο, όνειρά μου
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Ίχνη στην άμμο
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Η χελώνα Καρέττα Καρέττα
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Αρχαίοι μύθοι
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Η μπουρού
A	Γλώσσα Βιβλίο Μαθητή β' τεύχος	Το κοχύλι
A	Μελέτη περιβάλλοντος	Ακτές και θάλασσα
A	Ανθολόγιο	Παιδί και Φύση: Ο τελευταίος Ιππόκαμπος
A	Ανθολόγιο	Σχολείο και παιδί: Ξ... όπως ξιφίας
A	Ανθολόγιο	Ειρήνη και φιλία: Ο μικρός κάστορας και η ηχώ
A	Ανθολόγιο	Παιδί και φύση: Το τρομαγμένο χελιδονάκι
A	Ανθολόγιο	Παιδί και φύση: Οι πεταλουδίστες
A	Ανθολόγιο	Ειρήνη και φιλία: Η ευγνωμοσύνη του μικρού μυρμηγκιού

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική ενότητα
B'	Γλώσσα, Βιβλίο Μαθητή β τεύχος	10: Προσοχή τι λέει εκεί;
B'	Γλώσσα, Βιβλίο Μαθητή β τεύχος	Ενότητα 15: Κείμενο Μονάρχους
B'	Γλώσσα, Βιβλίο Μαθητή γ' τεύχος	Ενότητα 20: Η χελώνα καρέτα καρέτα
B'	Γλώσσα, Βιβλίο Μαθητή γ' τεύχος	Ενότητα 24: Δε μ' ακούς;
B'	Γλώσσα, Τετράδιο Εργασιών α τεύχος	Ενότητα 8: Χελώνα καρέτα-καρέτα
B'	Μελέτη Περιβάλλοντος	8.2 Ποτάμια και λίμνες
B'	Μελέτη Περιβάλλοντος	8.3 Μια θάλασσα πλατιά
B'	Μελέτη Περιβάλλοντος	9. Το νερό
B'	Μελέτη Περιβάλλοντος	9.2 Ο κύκλος του νερού
B'	Ανθολόγιο	Παιδί και Φύση: Ο τελευταίος Ιππόκαμπος
B'	Ανθολόγιο	Σχολείο και παιδί: Ξ... όπως ξιφίας
B'	Ανθολόγιο	Ειρήνη και φιλία: Ο μικρός κάστορας και η ηχώ
B'	Ανθολόγιο	Παιδί και φύση: Το τρομαγμένο χελιδονάκι
B'	Ανθολόγιο	Παιδί και φύση: Οι πεταλουδίστες
B'	Ανθολόγιο	Ειρήνη και φιλία: Η ευγνωμοσύνη του μικρού μυρμηγκιού

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική Ενότητα
Γ	Γλώσσα βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Θαλασσινό σχολείο
Γ	Γλώσσα βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Οι ακροβάτες της θάλασσας
Γ	Γλώσσα βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Γη και θάλασσα
Γ	Γλώσσα βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Το τετράδιο ζωγραφικής
Γ	Μελέτη Περιβάλλοντος	Ενότητα 4: Ζώα της θάλασσας
Γ	Ανθολόγιο	Το τραγούδι της φάλαινας
Γ	Ανθολόγιο	Όπου η Τρελούτσικη γίνεται ένας ήλιος αρμυρός, ήλιος θαλασσινός
Γ	Ανθολόγιο	Ο εφιάλτης της Περσεφόνης
Γ	Ανθολόγιο	Έκτακτα μέτρα στη Λιλιπούπολη για το νέφος
Γ	Ανθολόγιο	Η χελωνίτσα Καρέττα-Καρέττα και το παλιό Φολκσβάγκεν
Γ	Ανθολόγιο	Πώς βάφτηκαν κόκκινα τ' αστεράκια

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική ενότητα
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 1: Αναμνήσεις του καλοκαιριού
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 2: Το νερό συστήνεται
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 2: Το ποτάμι τρέχει να συναντήσει τη θάλασσα
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 2: Το νερό στη θρησκεία, στους μύθους και στις παραδόσεις
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 2: Ο νερουλάς
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 2: Το νερό ταξιδεύει
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Εμένα με νοιάζει
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Στάση βροχοσταλίδων
Δ	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Σκουπίδια στη θάλασσα
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 1: Ο τόπος μας: Τα φυσικά χαρακτηριστικά του
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 3: Οικοσυστήματα της Ελλάδας
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 3. Το νερό, πολύτιμες σταγόνες
Δ	Μελέτη περιβάλλοντος	Ενότητα 3: Θέλουμε καθαρές θάλασσες και ακτές!
Δ	Ανθολόγιο	Το τραγούδι της φάλαινας
Δ	Ανθολόγιο	Όπου η Τρελούτσικη γίνεται ένας ήλιος αρμυρός, ήλιος θαλασσινός

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική Ενότητα
Ε	Γλώσσα Βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 1: Η φίλη μας η θάλασσα
Ε	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Οι ακτές της Ελλάδας
Ε	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Οι θάλασσες της Ελλάδας
Ε	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Η ζωή στα νησιά
Ε	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Οι παραθαλάσσιοι οικισμοί της Ελλάδας
Ε	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Η χλωρίδα και η πανίδα της Ελλάδας
Ε	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Χαρακτηριστικά οικοσυστήματα της Ελλάδας
Ε	Ανθολόγιο	Να σ' αγναντεύω θάλασσα
Ε	Ανθολόγιο	Οι ψαράδες που έπιασαν μια πέτρα

Τάξη	Εγχειρίδιο	Θεματική Ενότητα
ΣΤ	Γλώσσα βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 1: Ο θαλασσοπόρος
ΣΤ	Γλώσσα βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 4: Η πολύ λαίμαργη φάλαινα που έφαγε τη θάλασσα
ΣΤ	Γλώσσα βιβλίο μαθητή α' τεύχος	Ενότητα 6: Σπίτι μας είναι η γη
ΣΤ	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Η κατανομή των ηπείρων και των ωκεανών
ΣΤ	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Ωκεανοί και θάλασσες
ΣΤ	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Οι ανθρώπινες δραστηριότητες ως παράγοντας μεταβολών στην επιφάνεια της Γης
ΣΤ	Γεωγραφία	Ενότητα Β: Η σημασία του υδρογραφικού δικτύου στη ζωή των ανθρώπων
ΣΤ	Φυσικά	Ενότητα 6: Οικοσυστήματα
ΣΤ	Ανθολόγιο	Να σ' αγναντεύω θάλασσα
ΣΤ	Ανθολόγιο	Οι ψαράδες που έπιασαν μια πέτρα

Πίνακας με ενδεικτικά παραδείγματα και παραπομπή σε δοκιμασμένα προγράμματα της Σχολικής Ζωής και Σχολικών Δραστηριοτήτων

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ
Ομάδα Δράσης Μαθητών για την Προστασία των ζώων συντροφιάς, Δίκτυο Τέχνης και Δράσης	https://elearning.iep.edu.gr/study/mod/folder/view.php?id=7634
Ομάδα Δράσης Μαθητών για την Προστασία όλων των ζώων Δίκτυο Τέχνης και Δράσης	https://elearning.iep.edu.gr/study/mod/folder/view.php?id=8226
Φιλοζωικά και Περιβαλλοντικά Εργαστήρια (ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΦΙΛΟΖΩΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ)	https://elearning.iep.edu.gr/study/mod/folder/view.php?id=7638
Δες τη ζωή μέσα από τα μάτια ενός ακηδεμόνευτου σκύλου (ΑΜΚΕ Ζω.Ε.Σ)	https://elearning.iep.edu.gr/study/mod/folder/view.php?id=7874
Ζώα συντροφιάς: Εκπαιδευτικό υλικό σε padlet από το 7 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αγίου Δημητρίου και το Νηπιαγωγείο Κατακόλου εγκεκριμένο από το ΙΕΠ	https://el.padlet.com/nomikchri/pets
Ευαισθητοποίηση για τη Φιλοζωία (ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΩΝ)	https://elearning.iep.edu.gr/study/mod/folder/view.php?id=8414

Εκπαιδευτικό παιχνίδι με θέμα τα απειλούμενα είδη. Φωτόδεντρο. <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10966>
 Παραμύθι με θέμα τη ζωή των πουλιών που φιλοξενούνται, μόνιμα ή περιοδικά, στον υγρότοπο του κόλπου Καλλονής Λέσβου. Φωτόδεντρο <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10879>
 Εξερευνώντας τη βιοποικιλότητα. Βέλτιστη πρακτική στο Φωτόδεντρο <http://photodentro.edu.gr/oepr/8532/501?locale=el>
 Αντιστοίχιση των στοιχείων ταυτότητας τεσσάρων από τα απειλούμενα είδη ζώων του ελλαδικού χώρου. Φωτόδεντρο <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10998>
 Γνωρίζοντας τα ζώα της θάλασσας: <http://aesop.iep.edu.gr/node/15760>
 Εκπαιδευτικό παιχνίδι: Το παιχνίδι του Ότερ. Φωτόδεντρο. <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10864>
 Βίντεο: Μαθαίνω με την Φιόρα και τον Λεβάντε. Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου <https://www.youtube.com/watch?v=YmtQlDObjZs>
 Ο μεγάλος κοραλιογενής ύφαλος <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/10860?locale=el>
 Μακροβούτια: παρέα με πλαστικά <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/11090?locale=el>

Παράρτημα με περιγραφή ενδεικτικών δράσεων

Συνεργασία με Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε σχέση με το 2^ο Παράδειγμα

ΚΠΕ Αργυρούπολης: Πρόγραμμα «Θάλασσα» <http://www.kpea.gr/sea.php>

ΚΠΕ Λαυρίου: ΓΙΑΛΟ ΓΙΑΛΟ (Θαλάσσια οικοσυστήματα) για Νηπιαγωγεία και Δημοτικά, Γυμνάσια, Λύκεια, μονοήμερο
<http://kpe-lavriou.att.sch.gr/programs.php?choice=5>

ΚΠΕ Δραπετσώνας: Μια θάλασσα για μας και τις μελλοντικές γενιές

Μια θάλασσα για μας και τις μελλοντικές γενιές: Αλιεία - Τουρισμός (Δημοτικό ΣΤ')

Μια θάλασσα για μας και τις μελλοντικές γενιές: Αλιεία (Δημοτικό Β', Γ', Δ', Ε')

Μια θάλασσα για μας και τις μελλοντικές γενιές: Τουρισμός (Δημοτικό, ΣΤ' -)

<http://kpe-drapets.att.sch.gr/educational-programs/mia-thalassa-gia-mas-kai-tis-mellontikes-genies-alieia>

<http://kpe-drapets.att.sch.gr/educational-programs/mia-thalassa-gia-mas-kai-tis-mellontikes-genies-alieia-tourismos>

ΚΠΕ Λιθακιάς: Θαλασσοσοφίες

Θαλάσσιο περιβάλλον –Απειλούμενα είδη <https://kpezakyn.gr/programmata/>

ΚΠΕ Βάμου: «Μεσόγειος: η θάλασσα που μοιραζόμαστε» για μαθητές/τριες από 5 έως 18 χρόνων http://kpevamou.blogspot.com/p/blog-page_1.html

ΚΠΕ Κορθίου: Η θάλασσα καθρέφτης μας Δημοτικό (Ε' & ΣΤ' τάξη) - Γυμνάσιο – Λύκειο
http://kpekorthiou.blogspot.com/2014/12/blog-post_94.html

Αν τα ψάρια είχαν φωνή Δημοτικό (Ε' & ΣΤ' τάξη) - Γυμνάσιο – Λύκειο
http://kpekorthiou.blogspot.com/2014/12/blog-post_4.html

Ο γλάρος συνάντησε τη Φρύνη το δελφίνι Νηπιαγωγείου, Α', Β', Γ' και Δ' Δημοτικού
http://kpekorthiou.blogspot.com/2014/12/blog-post_14.html

ΚΠΕ Ομηρούπολης: Προγράμματα ενότητα θάλασσα

<https://www.kpeomiroupolischiou.gr/gr/articles/node/thematiki-enotita-thalassa-pliri-programmata>

ΚΠΕ Αρχανών: Η βιοποικιλότητα στην περιοχή μας
http://www.kpearchanon.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=70

ΚΠΕ Καστοριάς: Βιοποικιλότητα το εργαστήρι της ζωής: <https://kpe-kastor.kas.sch.gr/%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CE%BB%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84/>

ΚΠΕ Ανωγείων Στης Αμάθειας τη γη, χρώμα, άρωμα, ζωή.

(Βιοποικιλότητα και ενδημισμός, ένα ταξίδι στον θαυμαστό κόσμο της φύσης του Ψηλορείτη).

<https://kpe-anog.reth.sch.gr/programmata/%cf%83%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b1%ce%bc%ce%ac%ce%bb%ce%b8%ce%b5%ce%b9%ce%b1%cf%82-%cf%84%ce%b7-%ce%b3%ce%b7-%cf%87%cf%81%cf%8e%ce%bc%ce%b1-%ce%ac%cf%81%cf%89%ce%bc%ce%b1-%ce%b6%cf%89%ce%ae/>

Συνεργασία με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Ιστότοπος της περιβαλλοντικής οργάνωσης WWF-Hellas <http://www.wwf.gr/endangered-species/caretta>

Ιστότοπος της περιβαλλοντικής οργάνωσης MOM <https://www.mom.gr/mesogeiaikh-fokia>

Ιστότοπος της περιβαλλοντικής οργάνωσης Αρκτούρος
<http://www.arcturos.gr/animals/arkouda/>

Πανελλαδική Φιλοζωική και Περιβαλλοντική Ομοσπονδία

<https://pfpo.gr/to-profil-tis-pfpo/>

Ιστότοπος της περιβαλλοντικής οργάνωσης Καλλιστώ:

<https://www.callisto.gr/wildlife/tsakali>

Ομάδας Δράσης Μαθητών για την Προστασία των Ζώων –Δίκτυο Τέχνης και Δράσης:

<http://drasimathitwn.blogspot.com/>

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Πράξη: «Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις δεξιότητες μέσω εργαστηρίων» (MIS 5092064)

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
«ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ 2014-2020»
που συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο)

This work is licensed under Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International.
To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο